e-Lektire
lektire.skole.hr

Vladimir Nazor

Veli Jože

Vladimir
Nazor

Veli Jože

e-Lektire
lektire.skole.hr

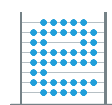

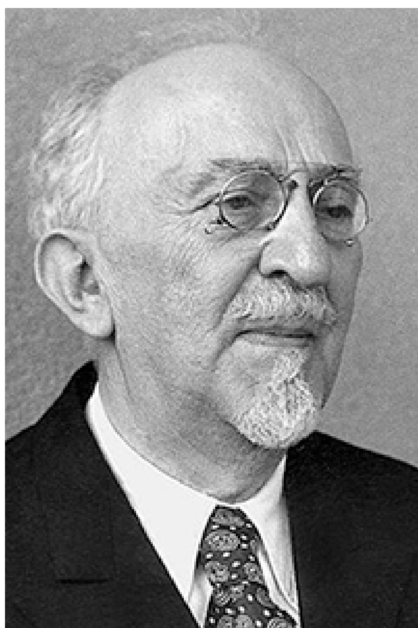
CARNET

e-Škole
USPOSTAVA SUSTAVA RAZVOJA DIGITALNO ZRELIH ŠKOLA
(PILOT PROJEKT)

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.
Više informacija o EU fondovima možete naći na web stranicama Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije:
www.strukturnifondovi.hr
Sadržaj ovog materijala isključiva je odgovornost Hrvatske akademske i istraživačke mreže – CARNET.

Sadržaj

Vladimir Nazor

Postira, otok Brač, 30. svibnja 1876.

– Zagreb, 19. lipnja 1949.

Vladimir Nazor napisao je i objavio mnoga djela različitih vrsta. U pedeset godina stvaranja napisao je pjesme, pripovijetke, putopise, romane, drame, dnevnike, rasprave. Prevodio je s više jezika (talijanski, engleski, njemački). Živio je dugo i puno toga doživio.

Rođen je u Postirama na otoku Braču 1876. godine. Kad je imao pet godina, obitelj mu se preselila u drugo mjesto na otoku, Ložišća, gdje su također imali djedovinu. Mali Vladimir živio je u prirodi, često u najdivljijim predjelima otoka gdje nije bilo putova niti puno stanovnika, u borovoj šumi, na kamenjaru. Najveći dio kuća tamo je bio napušten, jer su ljudi otišli tražiti zaposlenje i bolji život u druge zemlje – Ameriku, Australiju. Pomagao je majci i ocu noseći vodu, brinući o vinogradu i masliniku. U uvalu Bobovišća, gdje je provodio dane, druga djeca su stizala samo nedjeljom kad su se dolazila kupati. Tada se mogao družiti. Nazorove ljetne igre zapravo nisu bile toliko vezane uz kupanje i sunčanje, kako je to kod današnje djece na moru. Više se igrao s kućnim ljubimcima, drugovao s pastirima koji su uzgajali ovce, s umjetnikom kiparom koji je živio samotničkim životom u skrivenoj uvali i klesao u kamenu svoje skulpture, s ribarima koji su plovili na drvenim brodovima (katkad se ukrcavao bez znanja roditelja)... O tome je napisao *Priče iz djetinjstva* (1924.), a o svom daljnjem odrastanju *Priče s ostrva, iz grada i sa planine* (1927.). Na taj način je Nazor, u obliku zaokruženih i potpunih pripovijetki, opisao i svoj život.

Školovao se na Braču i u Splitu (osnovna i srednja škola), u Grazu u Austriji završio fakultet prirodnih znanosti (matematike i fizike), a bio je nastavnik u Zadru, Pazinu, Kopru i Kastavu. U Istri je bio i ravnatelj učiteljske škole, pa mu je taj kraj posebno ostao u srcu. Neko vrijeme je boravio u Zagrebu kao profesor učiteljske škole, a potom je niz godina (1920.-1926.) bio ravnatelj Dječjega doma u Crikvenici. Tamo su slali na oporavak boležljivu djecu iz raznih krajeva zemlje, kao i napuštenu djecu i djecu kojoj je rat odnio roditelje, prije negoli bi ih netko udomio. Nazor se s velikim žarom brinuo za njih. Taj je Dječji dom bio smješten u zgradi staroga pavlinskog samostana. Dok je Nazor bio upravitelj, dao je da se u njemu izvedu veliki radovi: nadogradio je cijelu zgradu za jedan

kat, proširio je prostorije, uredio park i kupalište. Tako je, prema riječima Antuna Barca, *s velikim stvaralačkim i umjetničkim poletom iz stare i zapuštene zgrade načinio mjesto gdje su djeca, na suncu, moru i svježem zraku mogla doživjeti fizički i duševni preporod.* U pojedinim dijelovima romana *Šarko, pričanja jednog psa* (1930.), Vladimir Nazor je, iz perspektive psića koji se okotio uz kolibicu na kraju tog parka, prikazao i dijelove vlastitoga života. Taj psić Šarko u realnom Nazorovom životu bio mu je vjeran prijatelj i pratitelj niz godina. Napisao je Nazor i priču *Pastir Loda* (1939.) o starom pastiru i njegovu životu. Pastir se zapravo zvao Ante Sapunar i živio je na Braču sa svojim ovcama, a često navraćao u Ložišća, Nazorov uži zavičaj. Postali su prijatelji, Nazor je zapisivao njegova sjećanja, ali mu nije rekao da će o njemu napisati knjigu. Katkad su plovili u piščevoj barci, pa i prespavali u njoj. Iz Zagreba je Nazor slao pakete prijatelju pastiru, a u jednome paketu bila je i knjiga *Pastir Loda*.

Vladimir Nazor puno je objavljivao u časopisima za djecu, primjerice u časopisu *Mladi Istranin*, *Mladi Hrvat* u Opatiji. Kasnije je objavljivao u časopisima *Omladina* i *Mladost* (1919.-1930.) u Zagrebu. Djeca su tamo u nastavcima mogla pročitati *Veloga Jožu* (1908.), *Bijeloga jelena* (1912.), *Minjija* (1913.)... Potpisivao se kao Mirvlad Zorna, Vladimir Primorski, Vladimirus Naso. Najveći broj njegovih djela za djecu objavljen je zapravo u čitankama za osnovne škole što ih je Nazor sastavljao sam ili s nekim kolegom. Često su njegova djela za djecu nastajala »na terenu«, kako sam kaže: *u duga ljetna popodneva, pod borovima u parku Dječjega doma u Crikvenici, kad sam pripovijedao šarenom društvu domske djece i djece koja su bila tamo na praznicima* (...) *Ima čak i djela koja sam prvi puta pričao čobančićima na koje sam nailazio šećući po puteljcima oko Kastva i na vinodolskim pašnjacima, pa i djeci, što su se ljeti katkad igrala ispod stabala pred franjevačkom crkvom na Trsatu.* Danas paviljoni dječjeg odmarališta u Crikvenici nose imena njegovih djela ili likova. Jedan je od najplodnijih hrvatskih književnika. Kako je bio i prirodoslovac, opisni pridjevi vrlo su mu konkretni, opisi podmorja precizni, a nalazimo zaplete u kojima će nas Nazor poučiti o prirodi, društvu, povijesti, upoznati nas sa već zamrlim arhaičnim riječima. Od bajkovitih djela najljepše su mu priče *Bijeli jelen* i *Minji,* a iz njegovih *Istarskih priča* (1913.) *Halugica, Albus kralj* i *Svjetionik.* Napisao je dvije inačice *Velog Jože*, jednu za odrasle i jednu za djecu, kao i alegorični ep *Medvjed Brundo* (1918.).

S pjesnikom Ivanom Goranom Kovačićem otišao je 1942. godine u partizane, otkuda se povremeno javljao pričama i pjesmama, sve do kraja Drugoga svjetskoga rata. Nakon rata postao je prvi predsjednik hrvatskoga Sabora.

U njegovim pričama na djelu je mnogo simbolike, direktne i prikrivene. Izražen je jak nacionalni osjećaj, te osjećaj za dobro i zlo. Mnogo je sporednih epizoda, više zapleta. Osnovna čudesnost je u nestajanju ograda koje inače u prirodi dijele svijet životinjskog i ljudskih jezika. Likovi ljudi često razumiju životinjski jezik i obrnuto. Priroda kod Nazora nije fantastičan ukras neobična kraja. Morsko dno, šuma, planina i obala su prostori prikazani znanjem prirodoslovca i nadahnutošću pjesnika. Flora i fauna u Nazorovim

bajkama imaju svoje predstavnike u glavnim ulogama (Bijeli jelen, Slavuj, dupin Crnko), važnijim epizodama (vuk Ovcoder, orao Gvozdenkljun, medvjed Ljumo, hobotnica Teta, kraljica cvijeća, biljka kozja krv), ali i u masovnim scenama, što je posebna karakteristika Nazorova pripovijedanja. Pojave koje on opisuje bude interes za prirodu, a posebno za pojedine biljne i životinjske vrste.

Bijeli jelen je najbajkovitija od svih Nazorovih priča. Zbog pobjede dobra nad zlom, prirode koja u sebi ima puno ljudskoga. Zlatokosa uvijek u pravi čas sazna gdje i koga valja spasiti. Osim toga, tipična je i kompozicija sa zapletom (odlazak u nesvakidašnjicu), tijek radnje (uzbudljivi događaji u toj nesvakidašnjici), i rasplet (sretan povratak u svakidašnjicu). Glavna junakinja gotovo je bezgranično dobra. Spašava košutu od lovaca, siromašnome Pavlu pronalazi izgubljeni novčić, Martinu otkriva izvor, Dragu spašava od vuka, a spašava i Lukinu kravu s teletom. Hrani prgavog orlića Gvozdenkljuna. Iako zbog svoje dobrote doživljava i neugodnosti, biva nagrađenom. Razumije govor životinja, zadobiva i njihovo povjerenje, obilazi svijet i razgleda njegove ljepote, a na kraju dobiva i lijepog i dobrog kraljevića.

Minji je, prema Nazorovim riječima, *okretni patuljčić s gvozdenim zubima i sa zlatnom dušom, koji osvoji potpuno srce ne samo kneginje Plavokose no i mojih nećakinja Marije i Nadice.* To je, naime, jedna od triju bajki koje je Nazor pisao za četvero svojih nećaka. Svoje djece nije imao. *Malen kao žabić, zdrav kao dren, okretan kao mačka, a bogme i lukav kao zmija*, kmetski sin Minji koji druguje s grofovskom kćerkom Modrookom (Hildebrandom), ali i s psom i s vrapcima, imenovan kastavskim čakavskim pridjevom »minji« (maleni), postaje na kraju vladar patuljcima i izbavljuje grofoviju iz nevolje.

Halugica je kći morske vile i ribara. U istoimenoj bajci način prožimanja fantastike i realnosti podsjeća na antičku tragediju:

1. Halugičini roditelji učinili su pogrešku jer morska vila i čovjek ne smiju biti ljubavni par;

2. Halugica vješto izmiče proscima koje ne želi uz pomoć začaranoga rupca svoje majke;

3. vladarica mora, božica, ostvaruje svoju volju na kraju bajke. To su tri sudbinska uzroka Halugičina odlaska u podmorski svijet i smrti ribara Jablanka. Nazor je unio u bajku i običaje iz naroda, prikaze praznovjerja u selu, čakavske stare pjesme (romance). U bajci se mogu pronaći i biblijska nadahnuća: pronalaženje djeteta u klupku morskih trava poput pronalaska Mojsija u košarici među trstikom; ritmička proza koja podsjeća na biblijsku Pjesmu nad pjesmama. Haluga je inače vrsta morske alge koja često naraste i po nekoliko metara (ribari je zovu i *duša mora*). Volio je mitove i legende utkivati u svoja djela. Zbog svega navedenog bio je blizak književnicima razdoblja moderne.

Istarske priče Nazor objelodanjuje 1913. g., a *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić objavljene su 1916. Stoga možemo reći da ovo dvoje pisaca na izniman način utemeljuju umjetničku bajku u hrvatskoj dječjoj književnosti.

Vladimir Nazor umro je 1949. godine u Zagrebu. U njegovu čast svake se godine dodjeljuje nagrada koja nosi njegovo ime. Nagradu »Vladimir Nazor« dodjeljuje Republika Hrvatska za najbolja umjetnička ostvarenja na području književnosti, glazbe, filma, likovnih i primijenjenih umjetnosti, kazališne umjetnosti te arhitekture i urbanizma u Republici Hrvatskoj. Nagrada se dodjeljuje kao godišnja nagrada i kao nagrada za životno djelo.

* * *

Kroz djelo o istarskome divu Velom Joži (1908.) Vladimir Nazor je ispričao veliku i važnu priču o umijeću življenja na slobodi i među slobodnima. Priču treba pomno čitati da bi se razumjela. Div Veli Jože živio je dio svoga vijeka, prema priči, u doba kad je Mletačka Republika gospodarila Istrom i njenim blagodatima. Tada je već imao više od tristo godina. Sjećao se on i vremena kad je njegov pradjed kralj Dragonja bio gospodar istarske zemlje, ali su ga patuljci (tako Jože vidi ljude) usmrtili i istrijebili njegov narod. Njega su ostavili na životu da odraste i da im služi. *Izmučio se kao pašče ove jeseni i zime. Nosio je Motovunjanima u vrtove gnoj, trijebio korov, pasao blago, prenosio u vinograde zemlju, sijao jaru raž, pšenicu i djetelinu, a do koji dan počet će da okopava lozu i sije ječam i cijepi voćke. A koliko se kinjio u šumi i na rijeci gdje su mu užeta ožuljala ramena, kad je vukao lađe protiv struje!*

Nazor vrlo živo opisuje kako su građani Motovuna okrutni prema svome divovskome sluzi, kako ga izgladnjuju, kako su nezahvalni na njegovom radu i kako mu se rugaju kad čeka zasluženu hranu. To se učas mijenja kad Jože u očaju prodrma njihov zvonik. Tada ga nazivaju nasilnikom i bježe u strahu. Dok ga mletački providur Barbabianca vozi lađom prema Kopru, Veli Jože sretne galijota Iliju i njegov se pogled na svijet posve mijenja. Tužan je to susret, jer su storukog diva Iliju pred dvadeset godina okovali u utrobi lađe da vesla, odrezali mu noge do koljena da ne bi pomislio na bijeg i oduzeli mu pogled i na nebo i na kopno. Jože se pred veliku oluju na moru zaklinje Iliji da neće više na svojoj djedovini živjeti tako da služi drugima, već će biti slobodan.

Sloboda je slatka i zanosna, ali ima i svoje zamke. One se pokažu nepremostivima za divove Veloga Jožu, Liberata, Ivana i ostale. Koje su to zamke? Najprije pohlepa. Podjelom zemlje koju su najprije svi zajedno uživali, nastaje mržnja i borba među divovima. Svaki misli da je zakinut i da je dio zemlje koji mu je dodijeljen manje vrijedan. Potom, divovi su neznalice. Neznanje ide pod ruku sa nepoštivanjem sebe. Stoga ih je lako uvjeriti u nešto ili vladati njima. Nemaju samopouzdanja u vlastite snage. Državni službenik Civetta nije divove prisilio da se vrate svojim gospodarima, već ih je najprije razjedinio, a potom su sami odlučili da se vrate u sužanjstvo. Nazor ovdje pokazuje na koji način su Mleci stoljećima iskorištavali neuki narod i naša prirodna blaga (jeftina radna snaga, kvalitetna drvena građa, kamen iz naših kamenoloma itd.). Treća zamka

slobodnoga života jest nerazboritost i nemogućnost uživljavanja u tuđi položaj. Veli Jože je pokazao da nije baš razborit. Želio bi biti slobodan i obrađivati svoju zemlju, a nema strpljenja saslušati mišljenja svojih divovskih susjeda i uživjeti se u njihov položaj. Njime lako ovlada časovito raspoloženje, naročito bijes.

Niti narod iz gradova nije se mogao unijeti u položaj i želje divova, već su kružile svakojake glasine i praznovjerja koji su divove prikazivali kao krvoloke i opću opasnost. *Čudne su glasine kolale naokolo. Divovi su se povukli u šume; spremaju se na navalu. Od debala cerova prave oni batine s kojima će sići u gradove i zametnuti krvavo kolo. Zakleše se da će se hraniti samo ljudskim mesom, napajati se krvlju i grijati se na požaru gradova. Govorkalo se da njihov broj raste iz dana u dan, i da se morski čarobnjak okrunio kraljem divova. Posljednje i najstrašnije što se pripovijedalo bijaše da su divovi počeli zidati grad na vrhu gore o kojoj se govorilo, da su na njoj stanovali već davno Psoglavci, grdne nemani, poluljudi i polupsi, koji su lovili djecu po selima pa ih pekli i proždirali.*

Tako ispada da ne samo građani i plemići, već niti divovi nisu likovi koje krasi tolerancija, znanje, razboritost i odricanje u korist zajedničkog dobra. To je priču dovelo na početak, to jest divove natrag prvotnim gospodarima. I opet će div biti *pokoran ko pašče, jak kao bik, zdrav kao kremen, a glup kao tele* (tako su na početku govorili o Velome Joži).

U priči ima i vrlo napetih i dramatičnih dijelova: opis oluje na moru kad se potapa velika lađa s galijotom Ilijom, borba između divova i ljudi na čelu s plemićima, svađa i vijećanje građana Motovuna što će s Velim Jožom, borba divova nakon podjele zemlje, završni dio priče kad se događa obrat: Civetta slavodobitno ulazi u Motovun kao junak jer vraća gradu diva, da bi u trenu bio proglašen izdajnikom jer je Veli Jože na kraju ipak pobjegao.

Ova priča je i čuvarica baštine: u njoj nalazimo vjerovanja i legende o životu predaka divova, oni govore istarskom čakavicom, pjevaju čakavske narodne pjesme (Veli Jože i Ilija).

Nazorova priča ponegdje je i vrlo duhovita, naročito kad je riječ o velikoj borbi između divova i ljudi. On prikazuje ljude s puno ironije. Vitez Odo i barun Braccioduro naročito su predmet njegova podsmjeha: *Odo je nekada sjekao glave Saracenima u Svetoj zemlji i gonio Maure po Španiji. Deset se godina čudila zemlja njegovim djelima. (...) Da mu se srce ne raznježi i da mu mišica ne omekša u besposlici, jačao je ruke i noge na svojim kmetovima, dok su te kukavice kričale od jada i tužakale se na viteza jer nisu mogle shvatiti, kako je plemenito trpjeti nešto od svoga gospodara kad se radi o dobru sviju. (...) Mladi je barun Braccioduro, gospodar dvorca Pietrapeloze, bio također čuven kavalir. Slovio je kao najodličniji konjanik, kopljanik i majstor u mačevanju. Sa svih turnira vraćao se proslavljen. Nešto je ipak nedostajalo njegovoj slavi - nije još imao prilike ubiti čovjeka. Probode jednom u srdžbi dva kmeta, ali kmet nije čovjek.* Ovdje vidimo koliko Nazor prezire napuhane nasilnike koji se prikazuju junacima, pa ih s podsmjehom šiba svojom »jezičnom oštricom«. Nazor nam prikazuje borbu između divova i ljudi u smiješnim prizorima u kojima divovi »metu« ljude visokim cedrovim kolcima kao metlama, dok dva

»dična« plemića pokušavaju kopljima probosti njihove noge koje vise s bedema divovskoga grada. Divovi to shvaćaju kao veselu igru, pa se natječu hoće li oni dok sjede na bedemima brže dignuti noge ili će kopljanici biti brži pa će im zabosti koplja u potkoljenice. Ljudi obično ostaju sporiji i nespretniji.

Nazor sjajno prikazuje ljudsku prirodu, i u lijepome svjetlu. Veloga Jožu mijenja svako dobro djelo koje učini, raznježi ga i udobrovolji. Dobra djela blagotvorno djeluju na ljudsku dušu, mijenjaju čovjeka na bolje. *Glas mu šapće iz dubljine duše da je lijepo i plemenito, što odolje napasti i ne zadavi one patuljke* (kad su ljudi došli divovima noću ukrasti zlatnike). Namjesto toga, nesebično i pravedno je plaćao ljudima u zlatu da mu pomognu obrađivati zemlju i uređivati gospodarstvo.

Pisac s velikom ljubavlju govori i o vrijednosti i ljepoti zemlje u kojoj svi oni zajedno žive. Ljudsko tijelo i duša neodvojivi su od zemlje i zavičaja na kojemu su se rodili i odrasli. Ta je ljubav neuništiva. Na svojoj se zemlji ne može živjeti u ropstvu, a biti sretan.

U svemu gore rečenom skriva se snaga ove Nazorove priče. Sve o čemu je Nazor u njoj govorio može se primijeniti u našemu svijetu. Zato je *Veli Jože* izazov u svakome vremenu.

Priča je doživjela adaptacije na kazališnim scenama, u radio dramama i u animiranom filmu. Lada Martinac-Kralj osmislila je i uredila za HRT-ov projekt Bisernica (2008.), zbirku CD-a s radio dramama na osnovu lektirnih naslova za osnovne i srednje škole. Među njima je i *Veli Jože*. Također, po pripovijetki je 1969. godine snimljen igrani film.

dr. sc. Diana Zalar

Prije čitanja...

- Na portalu e-Lektire za ovo djelo pripremili smo **audiomamac**. Poslušajte ga, ili pogledajte njegov prijevod na hrvatski znakovni jezik.

- Ovo je djelo napisao veliki hrvatski pisac Vladimir Nazor. Nađite u Bilješci o piscu što više pojedinosti o njegovom životu i djelu. Izdvojite najbitnije. Potražite u školskoj knjižnici i druga djela ovoga pisaca. Izvijestite u razredu koja ste djela pronašli.

  Za lektiru ste u trećem razredu čitali Nazorovo djelo *Bijeli jelen*. Prisjetite se o čemu govori ta bajkovita pripovijetka.

- U Istri postoji mali grad Motovun. Saznajte nešto o tome gradu. Može vam za to poslužiti stranica Turističke zajednice u Motovunu: http://www.tz-motovun.hr/

- Ovo je djelo objavljeno u dvije inačice – za djecu i za odrasle. Što mislite, zašto?

  Dječja je inačica prvi put tiskana u časopisu »Mladi Hrvat«, 1912. godine.

- Priča nas dovodi do obale mora.

  Zamislimo ili poslušajmo valove na poveznici: https://www.youtube.com/watch?v=isVl5XIiVNU

  Krenimo zatim na put dalje od mora, u zaleđe, do vinograda u sredini otoka, do maslinika, polja, šuma.... Čuje se svirka sopila. To je glazbalo koje se, između ostalog, sviralo i u Istri.

Što znate o poluotoku Istra?
https://hr.wikipedia.org/wiki/Istra

U Istri se odvija radnja ove pripovijetke, bajke o slobodi, snazi i bespomoćnosti, slozi i neslozi, dobru i zlu...

- U ovome djelu ima dosta nepoznatih riječi te dosta riječi koje se govore u Istri. Prije čitanja, uz pomoć rječnika i učitelja ili učiteljice, upoznajte se s riječima koje će se pojavljivati. Napravite svoj mali razlikovni rječnik. Tako će vam čitanje biti puno lakše.

Veli Jože

I.

Bilo je to davno, kad su ono providur Barbabianka i šjor Zuane Dalla Zonta, proto arsenala[1] u Mlecima i kapetan motovunske šume, išli po mletačkoj Istri da označe vapnom cerove koji će se oboriti i prevesti u Mletke.

Ljetno je sunce vraški žeglo ispod Motovuna. U šumi ni povjetarca. Gore na brijegu bijelio se grad, opasan zidinom i zaštićen kulom.

Providur i proto, umorni od lutanja po šumama, htjeli su upravo svrnuti na cestu što je vodila u grad, kad magare na kome je Barbabianka gotovo drijemao, stade naje-danput kao ukopano, pa pruži vrat, raširi nozdrve i izbulji oči u stog sijena pokraj neke daščare.

– Žu! – klikne proto i udari nogom osla.

Magare skoči; providur se trgne.

– Koliko smo ih do sada u ovom kraju? – zapita Barbabianka.

– Sedam hiljada trideset i četiri.

– Što veliš? Dosta ih je.

– I previše! Ljudi će se tužiti.

– Ništa zato! Nek bude sedam hiljada trideset i pet, pa onda: *basta!* Još jedan dakle.

– Eto, taj uz cestu.

– Ne. Gle stabla uz onu daščaru, to ti je cer! Pamti: neka bude za me. Grijat će me ove zime u Kopru.

I protu ne preostade no potrčati za magarcem koji zatrusa prema daščari, ošinut providurovom palicom i razdragan mirisom sijena.

Životinja pobrza k plastu.

– Daj vapno i metlicu! – reče Barbabianka sjahav s osla. Da ne zaboraviš da je moj, našarat ću na deblu svoj grb.

Proto pruži posudu, providur umoči metlu i poče udarati znak. Barbabianka ne bi-jaše još gotov, kad nešto zašušnu. Праču se kako grane pucaju. Pomole se dvije ručetine: magarac poleti uvis, strmeknu niz deblo i ljosnu o zemlju pred providurovim nogama.

---

[1] *proto* (tal.) – graditelj, neimar; poslovođa, voditelj, upravitelj; *arsenal* (tal.) – tvornica za izradu ili skladište za čuvanje naoružanja i vojne opreme; u Veneciji čuveno brodogradilište i dokovi za gradnju i popravljanje ratnih brodova.

– *Dio santo!*[2]

Pokraj stoga s kojega magarac istrgnu nekoliko rukoveti sijena pa ga zbog toga propast snađe, stajao je magarčev ubilac, kmet Jože iz sela Branenci, i gledao mrko u providura. Orijaš, jak kao bik, kuštrave glave, razdrta odijela i prašan, buljio je u Mlečića i kesio zube, nalik na kudronju koji ne da na gospodarevo, ali i ne srće preko plota. Barbabianka se tresao kao šiba; noge mu se bijahu skamenile u krvi što je poginulu oslu tekla iz ustiju.

– Šjor Zuane! Raznijet će me. *Aiuto!*

Proto je mirno stajao i uživao. Osvećivao se providuru koji ga već dugo sili, da se za njime pješke vuče po kršu, da mu kao sluga nosi vapno i metlu i timari osla. Najviše se proto ljutio, što je Barbabianka sam odlučivao koji će se cerovi posjeći. Stoprv onda kad šjor Zuane opazi da je strah providura dobrano izmučio i da su mu i usne problijedjele, reče mu:

– Plemeniti gospodine, latite se palice i ošinite toga bezobraznika, ali pošteno!

Barbabianka zadrhta još jače jer se ljudeskara maknu i poče drmati kocem plasta, kao da kani poklopiti sijenom i providura i poginula osla.

Proto priđe k Barbabianki, turnu mu palicu u ruku i gurnu ga prema divu. Barbabianka je cvokotao zubima kao usred zime i sasvim iznemogao puštao da ga proto gura. Ali začas stara krepost plemenitih mu pređa, ili možda trenutačna omama straha, ohrabri providurovu desnu koja se dignu i jedva ošinu diva po bedrima.

– Jače, jače! – kliknu šjor Zuane.

I providuru koji se znojio kao škropljena žerava, ne bi bilo u onoj srdžbi ili strahu nikada dodijalo to šibanje, da mu palica doskora ne puknu.

– Dosta! Ukrotili ste ga! – viknu mu proto.

I zbilja. Jože iz sela Branenci stajaše pred providurom pokunjen i umiljat.

– Čudno, *per Dio!*[3]

– Jože, klekni i poljubi skute gospodinu! To je naš gospodar! – vikne proto.

I onaj div debelih nožurina, golemih šaka, koji je branio svoje sijeno od magaraca hvatajući ih za rep i bacajući ih u cerove grane, prignu se i kleknu pred niskim providurom.

– *Homo speluncae!*[4] – šanu Barbabianka.

– Šćavonac! – reče Zuane. Magarac dirnuo u njegov plast, a Vi u njegov cer, pa se pomamio. Da ga ne udariste, bio bi lupnuo s Vama o pećinu, bacio Vas u oblake. Oh, taj

[2] *Dio santo!* (tal.) – Bože sveti!

[3] *per Dio* (tal.) – zaboga, pobogu

[4] *homo speluncae* (lat.) – spiljski čovjek, pračovjek, divljak.

glupi magarac! Da je on njega prije kopitom u noge, čovjek bi bio uzmaknuo, i sijeno bi bilo magarčevo.

Težak još uvijek klečaše. Na njegovu licu vidio se izražaj ukroćene životinje. Utrnu u oku plamen; sad je pokornost izbijala iz zelenkaste zjenice i iz borica okolo usana iza kojih su virili veliki zubi.

Proto namignu gorostasu neka ustane; povede ga pred cer i reče mu:

– Gospodar je našarao na tvome stablu sveto slovo, i cer je sad njegov. Čuvaj ga kao oko u glavi. Kad pane prvi dažd, da si ga oborio i ponio dolje na rijeku gdje krcaju drva. Ali ti si smaknuo magarca, a gospodareve noge su umorne. Ponesi ga gore u grad, pa onda... u šumu! Na posao!

– Ne! – klikne providur. Radije ću pješke.

– Ali, *magnifice,* vi biste uvrijedili našega Jožu! – reče proto koji je svakako htio da mu opet utjera malo straha u kosti.

Providur se nećkao i izvinjavao, ali na protov mig pograbi ga Jože ručetinama, posadi ga na svoj lijevi lakat.

– Sretan Vam put i do viđenja – kliknu Zuane i nestade ga u šumicu.

Providur Lodoviko Barbabianka čučio je u Jožinu krilu kao ptiče što ga dijete diglo iz gnijezda. Činilo mu se da lebdi na zvoniku pod kojim šumore šume, mrmore vode, šušte usjevi. Ali providur nije sada imao volje da to gleda i sluša; zabrinut promatraše gorostasovo lice, čvrst mu vrat, obao kao deblo mladoga hrasta i razgaljena, runjava prsa nalik na pećinu na koju se uhvatila mahovina. Promatrao je pleter bora okolo očiju i ustiju šćavonskog diva i uvjeravao se, da sve što je veliko, ne smije čovjek gledati preveć izbliza. Osjećao je da je u njemu strah mnogo manji, jer je već otkrivao na onome golom licu ne samo izraz pokornosti, nego i stradanja, što ga je Mlečić uvijek viđao na licu istarskih kmetova. To ga je opažanje umirivalo i uvjeravalo da će se doskora i on moći izderati grubo na gorostasa. Bojao se jedino onih zubi u Jožinim čeljustima kojima ga je div mogao zdrobiti kao crvljiv orah na prvi podražaj glada.

– Dobri Jože, jesi li možda gladan?

– Sam,[5] gospodine!

– A tko te hrani?

– Eh, oni iz grada kad jim dopeljam drva i kamike; pa oni va šumi kad kopam celi dan, i cepam debla, i les stavljam na kupe. A daju čagod i mornari kad jim vučem barke po reki. Daju, ali malo i sve proklinju. Teško je s njimi ishajat – eh, gospoda!

– A imaš li što svoga?

– Imam onu strešnicu i oni cer. Al preko zime strešnica je za krave naših kanoniki, a cer je sada Vaš. Posadit ću nov.

---

[5] *sam* (čak.) – jesam

– Pa što će ti mlado stablo?

– Narast će, gospodine! Ono je već treći pred mojom hižom.

– *Per dio!* Koliko ti je godina?

– Govore, tristo, ali mi se vidi da jih je i više, jer je preko tristo žulji na mojem dlanu i preko tristo trni va mojih nogah.

– Trista godina! I ti se mnogo toga spominješ?

– Slabo se čega spominjem. Znam samo, da je jedanput sve drugačije bilo – drugačije, a i čuda lepše. Spominjem se da sam još otrok prišal u ovi kraj, i da je moj otac pomagal zidati grad na gori, i da smo va njem bivali. Pa je za neko vreme bilo svima dobro, nam velim, dokler smo bili sami.

– Zar su i ostali bili jaki ko i ti?

– Nego da su. Onda je sve lepše, sve veće bilo: i plug, i voli. I bilo je grdnih zveri va gori, a mi smo jih lovili. Bilo je velikih kamiki na polju, a mi smo jih nosili na breg, na plećih, da ozidamo kaštel, i bilo je još mnogo tega, i pripetilo se je čuda stvari. Bilo nas je jedanput veli broj va ovem kraju, a sada sam sâm. Drugoga se više ne spominjem.

Barbabianka ga slušaše i promatraše mišice na vratu i laktovima orijaševim. Gledao je kako se ona prsa dižu i spuštaju i mislio što sve ne bi postigli njegovi zemljaci, kad bi imali svuda takove radnike i vojnike, kada bi oni sami takvi bili. A kako bi to krasno bilo kad bi se providur vratio u Mletke vodeći za uzicu Jožu kao kakva psa! Potamnio bi Barbabianka s Velim Jožom svu slavu onih providura koji se vraćaju s dalekog Istoka i Juga vodeći sa sobom u Mletke čudne sluge: afričke crnce i Arape, da se njima diče.

– Jože, hoćeš li sa mnom u Mletke?

– A kada?

– Tamo do osam mjeseci. Što veliš? Ne bi se, vjeruj pokajao. Dođi k meni u Kopar!

– Hm! – zagunđa div i spusti providura na motovunsku zidinu.

Motovunske su ulice vrvjele oružanim pukom. Veliko zvono na kuli lupalo je kao bijesno, zvalo na trg i na zidine, a glavare gradske na vijećanje. »E-to, Jo-že! E-to, Jo-že!« klopotalo je zvono. Grad se cijeli dignu da odbije gorostasa, kojemu su pred tri dana neki građani poručili da ne smije više u Motovun, jer je on dužan rabotati i nadalje na polju i u šumi za motovunsku općinu, a da ne prima za to svake subote pečena vola. »Tok! Tok! Subota je, a Veli Jože dolazi« lupalo je zvono, i gomile građana srtahu na zidinu zvekećući oružjem. Veljom lupom[6] zatvoriše se vrata na kapiji gradskoj, iako su nekoji tvrdili da je taj trud uzaludan, jer Joži, ako mu se baš ushtije, ne će biti teško prekoračiti bedeme gradske. Građani su motovunski dobro znali kakav je dobričina Veli Jože iz sela Branenci. Ne treba se baš ozbiljno prestrašiti, ako mu danas prvi put zatvaraju pred nosom

[6] *veljom lupom* – velikom bukom

vrata i dočekuju ga naoružani do zubi, kao da je kmet kakav hajdučina. Ali neka i Jože jednom vidi kako Motovunjani nisu samo trgovčići i kramari, kako to neki vele, nego također viteški građani.

Veliko je bilo čudo Motovunjana kadno ugledaše, gdje Veli Jože polaže na zidinu plemenitoga gospodina Lodovika Barbabianku. Podeštat, kančelir, arhivar, kamarlengo i ostala kita dotrčaše da se poklone providuru. Zvono udari u slavu, a narod nabode kape na vrh helebarda, koje dignuše uvis, kličući: *Viva!* – U triumfu povedoše Barbabianku u vijećnicu, te građanstvo pohrli opet na zidinu da tu čeka odluku vijeća i bdi nad Jožom, koga bi gladan želudac mogao još i na ludost prisiliti.

U gradskoj vijećnici otvori podeštat sjednicu slavospjevom mletačkome duždu i laviću sv. Marka, tome simbolu neoborive moći Serenisime. Pljesak zaori dvoranom kada govornik stane čestitati providuru za njegovo junaštvo: ukrotio je diva i dao se prenijeti u grad od te zvijeri upravo onda, kad se Motovun spremao da odbije oružanom rukom drskoga goropadnika. Povlađivanje i ushit pričiniše se Barbabianki tako iskreni, da se gotovo sam uvjeri kako ga majka rodi junakom, te se uspravi još veličanstveniji u svome naslonjaču. Nije šala! Ući u Motovun, ali u naručju orijaša protiv kojega ustaje čitav grad uz lupu zvona i uza zveket oružja. Div je gutao volove i gađao cerove krošnje magarcima – oh, da mu je jednom proći preko Markova trga Mlecima u krilu toga giganta! »Oni ga mrze, jer ga se boje; meni se pak pričinja krotak kao janje. To znači da sam ja osobit čovjek« mislio je Barbabianka i gledao s visoka na one obične smrtnike.

Podeštat je usto vodio dalje vijećanje. Radilo se o tom kako da se jednom obuzda kmeta Jožu. Podeštat reče, kako od jedno dvjesta godina vlada običaj da grad Motovun zalaže svake subote diva pečenim volom. Građanstvo zahtijeva da se taj običaj ukine, a gorostas ne će da popusti od svoga tobožnjega prava. Zadaća je zbora riješiti to pitanje, da ne bude smutnje u gradu. To kaza podeštat, i vijećanje započe. Ma koliko se patriciji silili da budu mirni i trijezni, mnijenja se sve više kosila, rasprava je postajala sve strastvenija, glasovi sve reskiji, galama sve veća. Kančelir je govorio kako je s arhivarom premetnuo sve stare spise, a da nije našao ni retka iz kojega bi izlazilo to tobožnje pravo kmeta Jože. Konservator, taj budni čuvar motovunskih zakona, tvrdio je da sva ta rasprava malo vrijedi, pače da vrijeđa gradske štatute: za kmeta nema prava; njemu je samo nositi desetinu i rabotati. Suci su tvrdili da je taj običaj ruglo i sramota; kmet je Jože silnik koji je udario harač na grad. Jednog će dana udariti div nov porez: na svaku kuću po deset dukata i po djevojku ili mladu nevjestu – a što će tek onda to slavno vijeće? Zapovjednik gradskih stražara tumačio je patricijima svoj plan po kojem će mu sigurno uspjeti da nadhrva gorostasa; govorio je da bi se još jedanput moralo kušati otrovom – nije moguće da se jednom ne nađe i za orijaša zgodan sok. Ali kamarlengo Civetta, ekonom gradski, opiraše se svemu tome.

– Ja bih pozlatio toga divljaka – govorio je na užas patricija. Jože nam pase krda i lovi divljač, i ore nam zemlju, i siječe nam drva, i zida nam zidove i tornjeve, i vuče nam brodove, i plaši naše neprijatelje. Jože nas hrani i brani. Njegova je snaga u našim

rukama, u našoj službi. Od njega nam brašno i vino, stoka i drva, a sve to za kukavnu subotnju pečenku. Preveć nam koristi, da mu zaželimo zla!

Ali kamarlengove riječi pomamiše još gore motovunske patricije. Oni hranjeni i branjeni od kmeta i varvarina! Oni da sve to priznadu neotesanome stogu kostiju i mesa, onoj glupoj nesvjesnoj sili! Zbog njega da se ogriješe o gradske štatute! Kamarlengo se Civetta urotio s protom Zuanom i uzdiže kmeta, da ponizi građane. I bez Jože će oni zidati kule, vrijeći pšenicu i ložiti drva. Da! Harač mora prestati!

Raspravljali su dugo dok ne odlučiše: progonstvo ili smrt. Htjeli su to javiti cijelome gradu, kad se dignu protiv Barbabianka.

– Gospodo, – reče – nemojte se toliko mučiti, a sve badava! Ja sam malo prije naložio gorostasu da dođe o Uskrsu u Kopar. Povest ću ga sa sobom u Mletke, nek Mlečani vide kakav smo narod podjarmili u ovome kraju, i protiv kakvih se buntovnika mora boriti slavni grad Motovun. Ustrpite se ovo osam mjeseci. Hranite ga štedite a o Uskrsu mu pokažite put do Kopra. Kmet Jože pripada od danas Signoriji i meni.

Vijeće udari u povlađivanje. Podeštat se topio od sreće. Eto, nestat će zauvijek to vječno pitanje o Jožinoj pečenki s dnevnoga reda sviju općinskih sjednica. Gorostas će u Mletke kao momak, paž plemića Barbabianke, i Motovun će se napokon umiriti. U tome veselju podeštat predloži, a vijeće prihvati, da se kmetu Joži, kao pokornome slugi moćnoga providura, ponese već danas iz gradske pivnice pô bačve vina i da ga se nahrani trima košarama hljeba i najgojnijim volom u općinskim stajama.

II.

Dok se to zbivalo u vijećnici, građani su stražarili na zidini. Jože je sjedio pred kapijom i čekao da mu donesu pečenku. Buljio je u zatvorena vrata i u onaj mravinjak na bedemu ne mareći za psovke na koje ga Motovunjani bijahu već odavno obiknuli. A građani, videći ga onako mirna, smetnu malo pomalo svoje junačko držanje, odložiše kacige i mačeve. Prometnuše se opet u trgovce i male obrtnike – živahne, žučljive, željne šale i bruke. Bili su već sigurni da se Veli Jože ne će ni danas pobuniti, pa je njihovo veselje samo raslo.

– Ej, Jože! – klikne hromi postolar Škarpa. – Ustrpi se, bolan! Gospoda ti u vijećnici peku vola.

Motovunjani prasnuše u smijeh.

Kao da se sada slavi pir na motovunskoj zidini. Starci stoje u hladu i srču kapljicu. Momci pjevaju i rogobore. Djeca sjede na rubu zida, mašu nogama po zraku, ciljaju kamenčićima diva koji gleda i čeka. E, danas će vijeće skinuti građanima s vrata sramotni

harač zbog kojeg se Porečani i Koprani rugaju Motovunjanima. Kao da je sam nečastivi ušao u tijelo hromoga postolara Škarpe koji poskakuje, mota jezikom, promeće se po zidini. Dotrčao je na rub zida, kleknuo je i pružio glavu prema divu; dere se:

– Ej Jože! Daj onu tvoju o istarskome kralju!

– Pjevaj, Jože! – kliču građani.

Ali Jožu tišti zlovolja; on gine od čežnje za pečenkom. Bit će jedno sto godina, što nije tako dugo čekao da mu donesu hranu. U njemu se probudio gladni vuk koji mu kopa u želucu i hoće mesa i sve prijeti da će bijesno zatuliti, ako ga ne umire, ma čime bilo, makar kožom i kostima. A ono piće što građanima teče niz grlo i budi u njima radost i obijest! Kad će ga i on okusiti? Sve ga nešto bocka da pruži ruke i odnese ljudima ispred nosa taj čarobni napitak.

– Jože – kriči postolar – zapjevaj i dobit ćeš brentu vina!

– Dobit ćeš! – Viču svi drugi.

Div se nasmjehnu i uspravi. Muklo i hrapavo započe svoju pjesmu:

Lepo li mi lov lovil je va zelênoj šumi našoj
        Ban Dragȍnja mladi.
Va rukȉ mu desnoj sjala glatka kremena sekira.
Rušile se stene gorske pod nogóm njegȍvom teškom,
Tice plahe su kričale i šumela mrka šuma,
        Šuma motovúnska.
Lepo li mi mladi bane grdu zver lugôm progoni.
Sve šušti brȁda mu črna, viju mu se vlasi dugi.
Tule rogi, momak klíče, a medvȅd od boli ríče,
        Medved motovúnski.

Pjeva Jože čudnu zgodu iz davnine. Goni ban Dragonja medvjeda po šumi. Golem je i gol, samo su mu pleća ogrnuta zvjerinjom kožom. Lug šumori, kamenje se roni pod njegovim nogama, žamori odjekuju po pećinama. Trepti Jožin glas kao da čuješ šum stabla, grmljavinu u spilji, jeku roga, poklik lovca. Osjećaš u onome pjevu snagu praotaca, duboko disanje prirode i čovjeka. Eto, čuješ umornu lupu zvjerinje šape i udarac kremene sjekire o lubanju, riku zvijeri i pobjednički klik gorostasov. Grmlje puca – to lovac vuče medvjeda dolje na poljanu. – Jožin glas postaje mekši. Topli zvukovi puni su sunčane svjetlosti i žara a neke riječi sjećaju na miris usjeva, na milivonju pokošene djeteline. Lovac se spustio na poljanu, ušao u njivu gdje žeteoci žanju.

Da si zdravo, lovče mladi, va toj našoj njivi lépoj!
Mi ćemo ti grad zîdȁti na kamenu iznad brêga,
Mi ćemo ti mač zelȅni i od zlâta skovat krunu,
        Ej, Dragȍnja bane!
K nam pridi! Pun meh te čeka, a med naš vonja po smilju.
Stog je sêna mehki ležaj, naše ruke čvrsti naslon.
Mi ćemo te k suncu dignut, mi ćemo te krunom krunit,
        Ej, Dragȍnja bane!

Kao pobjednička himna ori se Jožina pjesma. Izvire iz tamna kuta njegove duše; skočila je ko brizag vode iz duboka skrovišta da šikne kroz kamenje, kroz pleter trnja i drača, pa da zabliješti na suncu i zažubori niza strminu. Pjeva gorostas. Sklopio je napola oči kao da gleda nešto čega već davno nestade, kao da sluša već davno ušutjele glasove.

I na brêgu grad se diže od mramora i kremena.
Na glavȉ je mladog bana zablistȁla kruna zlátna.
Zašûšnjȁle njive naše, zašûmȅle šume naše,
        Ej, Dragȍnja kralju!

Glas orijašev grmi i buči kao slap vode što s visoka pada na ravan da je poplavi. Njegova je pjesma jeka iz sretnijih vremena. Pjeva s njime cijelo pokoljenje divova koji su provodili život u radu i slobodi. Vinula se Jožina pjesma iz cerovih kora, iz litica, iz grude na njivi, iz bedara bikova, iz mišica i iz duše praotaca. Priča kako su orači proslavili u svome kraju trud svoj i pobjedu svoju. Škripa plugova, dahtanje volova, šum žrvnjeva, lupa kamenja, struganje greda uza zidove, sve se to čuje u Jožinu glasu...

Joj, otkúda sever bije, patuljkȉ gredú na kȍnjeh.
Jâšu, jâšu bez prestánka. Mač zvečí, konjȉ jim ržu.
Sve su naše njive strli, krv je pala po poljȁni,
        Grȕdo motovúnska!

I pjesma priča o navali gvozdenih patuljaka. Zveči u njoj oružje neprijateljsko, i ržu konji, i kliču borci. Kao da čuješ škrgut zubi i disanje kralja Dragonje koji se brani od šume kopalja, od oblaka strelica. Lupaju klade, sikću perca i tutnje štitovi, pogođeni i smrvljeni od kamenja divova. Sve to tutnji i zveči u Jožinu glasu, kao da se taj boj bije sada u dubljini njegovih prsiju.

Svi su Besi zakovâni i potèrani svi Jâdi.[7]
Blaze vam, vi zlatne njive, mrke šume, zelen-gore!
Utukal si onu gamad, obranîl dvorë si bele,
        Ej, Dragònja kralju!

Pobjednički krik izvio se iz pjevačeva grla. Kao mišad srću patuljci niz motovunsku strminu; bježe da se sakriju u rupe i kamenje, u grmlje i šušor...

Gorostas je najednom stao; stisnuo oči i bolno zapjevao. Nešto puče u Jožinoj duši, u pjevačevu glasu! Rastrgale se strune, prosule se ploče. Nešto tužno teče u srce iz orijaševa pjeva, nešto se kobno zbiva sada gore na motovunskoj zidini. Boluju divovi, umire kralj od uboda otrovanih strelica, onih igala u njihovoj koži. Osjećaju kako im se krv kvari u žilama: desnica klone, koljeno kleca, grč ih davi; neka ih ruka tišti i sili da se svale na zemlju i sklope oči.

Pjeva Jože pjesmu umiranja. Čuješ hropnju divova na litici! Umiru tužno i polako jer im se ne da umrijeti, jer je njihov život bio tako lijep. A dolje u docu i na ravnici čekaju patuljci. Znadu moć otrova. Vire iz grmlja i gledaju u svoje djelo. Blijed i hladan pružio se kralj Dragonja preko praga gradskih vrata, kao da svojim truplom hoće i sada zapriječiti tuđincu ulazak u grad. Umukao je hropot stotinu grla; dokončala borba stotinu duša; muk vlada na zidinama i u kućama mrtvoga grada.

Pojuriše čete patuljaka uza strminu; padoše na ona tjelesa kao roj muha, kao jato gavrana, da im šaraju kožu i bodu oči kopljima. Poplaviše grad, da se rasprše po stanovima. I nađoše na ognjištu dijete, pa ga vuku na zidinu da ga strmeknu niz bedem. Ali glavar patuljaka stupa pred rulju i veli djetetu: »Živjet ćeš i robovat ćeš nam!« I taj posljednji motovunski div živi i dandanas. Onda se to dijete zvalo Gorazda; sad se zove Jože. Onda je ono bilo kao hrastić što ga sunce obasjava, i dažd mije, i zemlja hrani usred šume; sada je nalik na stablo što ostade samo na sažganoj čistini, te ga grom bije, sjekira siječe i biljke mu nametnice sišu sokove. – Patuljci su zaposjeli grad i udarili u stijene gradske svoje znakove. Glavar je prekovao Dragonjinu krunu, postavio je sebi na glavu, sio na prijestolje i rekao: »Zakopajte ta tjelesa da nam ne okuže grada!«

Vaj, umrét je teško, teško, kad si grad pir dogradîl,
Kad si sreću uzidâl, kako drevo vas procvâl.
Još je teže robovâti na svojój rojënoj grùde,
        Grudo motovunska!

[7] *Besi* i *Jadi* – Bjesovi i Jadi, zli duhovi u slavenskoj mitologiji.

Pjeva Jože kao da mu se srce lomi. Čuješ u njegovu glasu kako se nešto valja niza strminu, nešto veliko i mrtvo. Čuješ zveku motika koje kopaju jame, i lupu golema tijela o dno, i štropot zemlje koja pada na pregršti.

Poput rijeke pune tihih muklih žamora teče pjesma iz orijaševa grla! Podsjeća na patnju, na rabotu. Tako tuži nevoljnik kojemu su ugrabili baštinu: to je bugarenje sužnja i naricanje roba. Kao voda razliježe se Jožin plač – ali grč popušta; nekoliko je kapi melema kanulo u more suza. Iz dubljine se duše nešto diže da ogrije i obasja. Oni su orijaši jošte živi.

Priča sada Jožina pjesma, kako po njivama i šumama okolo grada niču iz tjelesa zakopanih divova usjevi, loze i cerovi puni mezgre i mirisa. Pjeva Jože, a dolje okolo grada po njivama i u docima, šumore grane i grgolje vruci kao da prate njegove riječi i da mu povlađuju...

Gorostas umuknu, strese se kao iza sna i pogleda u čeljad na zidini.

– Kakav kralj Karonja, Bog te ubio!

– Je l' to pjesma ili mukanje?

– Bravo, stari! Zaslužio si vino i vola. Gle, pečenka je na balisti. Otvori usta. Pozor, Jože! Sad!

Div zinu da nešto reče. Balista škripnu, i velika kugla kaljava mokra sijena začepi Joži usta.

– Hura! – zaori na zidini. Građani se pomamiše od veselja.

– Je l' sočna pečenka?

– Kako ti miriše to vino?

Postolar se Škarpa grčio od smijeha. Ali onaj divljak kao da se ovog puta ne obradova toj novoj motovunskoj šali! Ne samo što joj se ne zadivi, no se eto nakostruši kao jež i smrknu kao oblak. Građani, obiknuti da gledaju Jožino lice uvijek pokorno i dobroćudno, shvatiše one bore na orijaševu čelu kao prijetnju; pohitješe da je odmah suzbiju svojom prijetnjom, pa se latiše oružja i poredaše u bojni rod. No se Jože ovog puta ne prestraši, nego skoči na noge, rukne, prekorači zidinu i sklopiv rukama motovunsku kulu, stade je drmati od temelja do vrha.

Urlik i zapomagaj nastade u prestrašenoj gomili. Čeljad nagne u lud bijeg. Jože ostavi toranj. Sjedne na svoje mjesto da promatra, kako motovunski građani jure prema vijećnici dižući potplate uvis, posrćući u gužvi i kričeći iz svoga grla: *»Aiuto! La torre!«*[8] – I div se sjeti da je baš tako bježalo jednom pred njim cijelo leglo poljskih miševa dolje na rubu šume, dižući smiješno uvis stražnje noge, cičeći i tresući repićima. – Čudno! Danas se njegovi gospodari poniješe kao i miševi. Zar se i oni mogu prestrašiti? Zar se zbilja građani mogu prepasti od njega, kmeta Jože, komu je suđeno da im robuje? »Ne! – misli gorostas, – oni se boje tornja, toga brata moga od kamena.«

---

[8] *Aiuto! La torre!* (tal.) – Upomoć! Toranj!

Građani su dotrčali do vijećnice, blijedi od gnjeva i od straha. Mašu rukama i kriče: »*Morte al s'ciavo!*[9] *La torre! La torre!*« – Na balkonu zgrade pojavio se lice podeštatovo. Patricij diže uvis ruku i nešto govori. Građani slušaju, postaju mirniji te povlađuju govorniku klicanjem i mahanjem šešira. I div gleda kako se otvaraju vrata vijećnice. Izlazi providur Barbabianka s podeštatom i s plemićima. Idu prema njemu. Pred tom kitom hoda nekoliko momaka noseći pečena vola, tri koša hljeba i bačvicu vina. Povorka se približava mirini povrh kapije: rekao bih, podanici nose vladaru so i zemlju.

Gleda Jože i sve misli: ljuljaju ga slatki sni. No je povorka već stala spram njega; pečenka se puši na rubu zidine; hljeb miriše; vino vonja ružama i jagodama.

Podeštat stoji uz vola i drži govor orijašu. Jože ga dobro ne razumije, a i ne čuje jer mu je ono blago božje zaokupilo sva sjetila. Shvaća jedino da je danas podeštat dobar kao dobar dan u godini, da nešto govori o Jožinim zaslugama, o subotnjem volu, o providuru Barbabianki, o putovanju u Kopar tamo o Uskrsu, o galijama i o Mlecima. Što gorostas najbolje shvaća i što mu najviše godi, jesu posljednje riječi motovunskoga podeštata: »Jože, to je sve tvoje.«

I div, bojeći se nove šale i prevare, zamumolji nešto, uze darove, naprti se i pohita prema svome ceru dolje pokraj daščare.

III.

Uskrs je. Prolistale grane, zamirisalo cvijeće i propjevala gnijezda po luzima motovunskim, tamo od brdina prema Buzetu pa sve do mora. U pristaništima niz rijeku i dolje u ušću, lađe nakrcate lijesom čekaju prve proljetne vjetrove da odjedre prema Mlecima. Gore u gradu pretočili građani po drugi put vino i isprali bačve pa svetkuju blagdane, sunčajući se kao gušteri na zidini i sve očekujući, kad će ugledati nešto važno i veselo.

I Joži je sada dobro. Povalio se nauznak, protegao se koliko je dug i širok na obali rijeke, diše zrak zadojen vonjom djeteline, bulji u sunce i sluša zvonjavu zvona. Valja se div po mladoj travi kao medvjed koga uznemiruje neiskorišćena snaga. Razdragan je novim žamorima i mirisima. Kako se zatrčao jutros niza šumu! Probudilo ga u zoru kukanje kukavice, i on ustade i potrča, da, po starom običaju, javi Motovunjanima da su sva zvjerad potjerana i da je nastalo veselje u njihovu lugu. Prelomio je na jablanu granu, digao je uvis, zavitlao njome, pa udri u trk sve okolo grada. Sigurno su i jutros čekali građani na taj znak, vireći glavom iz kućnih prozorčića kao miševi iz rupa. Ugledaše ga –

[9] *Morte al s'ciavo!* (tal.) – Smrt robu!; Smrt Slavenu!

misli gorostas – i kazaše: »Ustajte, djeco, da siđemo u dolinu! Nabrat ćemo đurdicâ. Jože pliva po šumi kao po zelenoj rijeci. Uskrs je, dan mira. Ne bojte ga se.«

I Jože se danas natrčao kao još nikada. Nabrao je cvijeća i potražio gnijezda da razveseli motovunske žene i dječicu. Valja se po travi poput zmajića što stoprv osjeća, kako je ugodno sunčati se. Kao da je sa studeni i mećavom nestalo i koječega što ga rastuživalo. I dosad se Jože uvijek radovao uskrsnome suncu, ali ovog se puta osjeća mirnim i zadovoljnim. Otkada je ono ponio u Motovun istarskoga providura, štošta se promijenilo u njegovu životu. Motovunjani ga nekako drukčije gledaju; dosta je da pruži ruke kao da se hoće mašiti za njihov toranj, da prekine bruku i ruganje. Svake subote dobiva ne samo vola, nego i brentu vina. Izmučio se kao pašče ove jeseni i zime. Nosio je Motovunjanima u vrtove gnoj, trijebio korov, pasao blago, prenosio u vinograde zemlju, sijao jaru raž, pšenicu i djetelinu, a do koji dan počet će da okopava lozu i sije ječam i cijepi voćke. A koliko se kinio u šumi i na rijeci gdje su mu užeta ožuljala ramena, kad je vukao lađe protiv struje! Ali je sve to prošlo. On će odoljeti i težemu poslu, samo da opet ne ozlovolji svojih gospodara koji su postali prama njemu tako dobri. Zanovijetaju mu, istina je, gotovo svaki dan, govoreći mu o nekom putovanju u Mletke, ali je to možda šala. Što bi on u Mlecima, kad je život ovdje sve ljepši!

Sunča se Jože povaljen na travi kao gušter i ne sluti kako se gore u gradu gospoda prepiru zbog njega. Pozvao podeštat jutros prota Zuana Dalla Zonta, da ga sjeti e je svanuo dan, kad je Velom Joži putovati u Kopar k providuru. Sutra u zoru mora div na put. Patricij i građanstvo mole prota Zuana da se potrudi s gorostasom u prijestolnicu providura Barbabianke; u znak harnosti dobit će na dar konja na kojemu će jahati. To reče podeštat, ali se proto pomami; plane i stade grditi i psovati. Koja ludost! Izgubiti gorostasa, samo da se ugodi građanima. A tko će vući brodove uz rijeku? A tko će raditi u šumi? Zar Motovunjani? 6000 vesala, 2000 motki i 2000 kopalja – a da ne spomeneš drva za loženje i za ogrjev – dala je ove godine motovunska šuma. A tko se pri tome najviše znojio? Kmet Jože!

– Ja bez Jože ne mogu raditi! On mi više vrijedi no sav Motovun. – Tako je vikao proto, surov čovjek, ali iskusan majstor koji je već davno bio Motovunjanima trn u oku.

Podeštat ga je baš htio ukoriti, kad se umiješa i kamarlengo Civetta koji dođe protu u pomoć. A tko će kopati i orati, pasti blago i voziti ljetinu, kad ne bude više orijaša? Kad ne bi imali tog Jožu, valjalo bi potražiti drugoga, kupiti ga ma gdje bilo, pa i za skupe novce. A gdje ga naći? Iščezoše gotovo posvuda ti trudbenici zemlje; tko ih još ima, ne pušta ih od sebe. A naš Jože je upravo najbolje vrste: pokoran ko pašče, jak kao bik, zdrav kao kremen, a glup kao tele. Kamarlengo će k duždu u Mletke, ako Jože ode. U Mlecima dobro znadu da baš stvorovi kao što je Jože, pridoniješe ponajviše sjaju i snazi republike.

Podeštat ih slušaše i mrštijaše čelo: A providurova zapovijed? A želja patricija i građanstva? I kad bi bilo istina da gotovo svi istarski gradovi i plemićki dvori imadu po jednog Jožu, zar ne bi oni mogli i bez te nemani? Pustite građane neka sami rade, neka se priuče trudu, pa ćete vidjeti. A ako se te poluživotinje jednom pobune? Eto, Jože je

zadrmao motovunskim tornjem. Ruga se sva Istra. Zaslužio je smrt, a mi smo ga poštedjeli samo da se vrši providurova želja. Ovih smo ga mjeseci mazili na veliko čudo i srdžbu građana, samo da ga lakše sklonimo na odlazak. Ne! Mjera je već puna. Zapovijeda se protu Zuani da sutra u zoru zajaše konja i povede Velog Jožu u grad Kopar k providuru Barbabianki.

Tako reče podeštat, a protu ne preostade drugo, no poslušati.

I zbilja, sutradan o granuću sunca, vrvjelo je na motovunskoj zidini kao u mravinjaku. Građani su bacali šešire uvis, mahali rukama, kričali i zviždali.

– Dobar put, Jože! Utopio se, ako Bog da!

– Zadrmaj tornjem sv. Marka, ako si junak!

Gledali su Motovunjani kako dolje u dolini jaše proto Zuane Dalla Zonta, a za njim korača sitno i polako div Jože, noseći na ramenu nešto dugo i debelo nalik na golemo koplje, valjda okresano deblo svoga cera. Gledahu građani i kričahu, psovahu, zviždahu, dugo, dugo – sve dok im putnici ne iščezoše s vida.

*

U osvit dana otplovi iz koparske luke velika galija put bijelih Mletaka.

Zapuhao je vjetar. Jedra se nadimaju, konopi zuje, zastava leprša, a drijevo[10] skače kao konj po plavome polju, roneći pramac i bokove u morsku pjenu. – Sunce granjuje. Daleka je gora kao oltar s plamenim cvjetovima na vrhu. Oblak zlatna praška prosipa se s visoka na površinu morsku.

Jože se povalio na palubu, naslonio glavu na krmu. Nije mu pravo što su ga istrgnuli motovunskoj grudi, ali ga Barbabianka tetoši kao sina i tovi ga kao vola, pa mu se sve čini da će preboljeti i tu tugu. Ali što više nestaje kopna tamo dolje na zreniku, Joži je sve teže i nešto ga bocka, ustane i skoči u vodu, pa da se vrati k svojim šumama. No je li ta bara baš tako plitka da bi se mogla pregaziti? U to se Jože zamislio. Galija međutim leti kao da se jedra pretvorila u krila. Nestade i uske tamne crte na obzoru; sada se golem kolobar svio daleko okolo lađe: – nebo i pučina. Jože više ne zna ni gdje nestade onih gora, ni kamo hrli lađa, ta čudna drvena ptičurina na kojoj se sve drma i ljulja i šumi i zuji, dok joj u utrobi nešto pljuska i muče.

Div leži kao prikovan; ne miče se jer mu se sve čini da će se pod njim lađa prignuti, prevaliti. Teško mu je pri srcu, al se nada ugledati najednom pred kljunom lađe Mletke, a duždev grad nije sigurno gori od Motovuna. Bit će i tamo poljana i dolaca, šuma i pašnjaka; bit će nešto čvrsto pod nogama. – Gleda Jože kako se sunce polagano penje. Sad je ono kao plamen štit iz kojeg se lije na lađu i more rijeka vatre. O vi hladne sjene

[10] *drijevo* – brod, lađa

šume motovunske, dok podne lije s neba svjetlost i žar! Ovdje te sunce pali, vjetar bije, a šumor mora uznemiruje: – sve ti burka krv i potiče da skočiš na noge i porveš se malo bilo s kime, a kad tamo, moraš ležati poput panja na ugrijanim daskama što zaudaraju katranom. Dugo čuči Jože na palubi; ne miče se jer se boji da ne padne u vodene ponore i napreže se da odoli nemiru od kojeg trpi uvijek više. No vjetar popušta, jenja; nestaje ga sasvim. Platna na jarbolima vise sada kao krpe; zastava se zgužvala kao suhi list; konopi ne trepeću: objesili se poput mrtvih guja. Zapada sunce u magluštinu na morskoj međi; zalazi u grad oblačina iz kojeg suklja dim, rasvijetljen vatrama grdna požara. Lađa je stala nasred bare kao da je netko stukao drvenoj ptičurini oba krila. Gleda Jože i sve misli, kako bi to strašno bilo kada bi lađa ostala tu zauvijek, a on na njoj onako povaljen i kao prikovan. Div osjeti kako mu nema života daleko od motovunskih dolaca; osjeti pače – a to možda prvi put u životu – kako su ta gospoda nepravedna prama njemu. Čemu ga digoše iz njegove zemlje? Što će njemu Mleci? Ta lađa-grobnica? To more? I Jože se gotovo pokaja što se ne opre šjor Zuanu, kad ga proto prisili da ga slijedi u Kopar i uđe u tu lađu.

No sad se zgodi nešto što rasprši Jožine misli i baci ga u novo čudo. Drvena ptičurina na kojoj mu je bilo suđeno da onako leži, stajala je mirno s obješenim krilima od platna, ali se u njezinoj nutrinji začuše glasovi i žamori. Kao da se odriješili čvorovi i razglobili drveni neki zglobovi. Netko haknu, pa nešto lupnu, i obje strane broda zadrhtaše. Iz stotinu rupa na bokovima lađe pomoliše se redovi motki koje lupnuše o vodu, dignuše se u zrak i počeše lupati i strugati morsku površinu. Motke se pjenile na donjem kraju dok bi tiskale vodu; a sjale se od sijaset kapljica i mlazova kad bi se zavitlale u zraku. Čudio se Jože, jer nije znao da takve ptičurine imaju stotinu tankih nogu, koje mogu u potrebi ispružiti te zagaziti pučinom. Ne vuku se dakle sve lađe konopom kao one pod Motovunom. Ove su obdan kao ptice orijaških krila, a obnoć kao pauci što kroče površinom vode pomoću stotinu drvenih nogu.

Leži Jože; sluša pljusak vesala i gleda kako se tmora na zapadu polagano diže i širi po nebu, uvijek crnja i grđa.

– *Voga!*[11] – kliče netko pod palubom.

Gorostasu se pričinja da je čuo zviždanje bičeva, psovku i zveket lanca. Pljusak je vesala sada brži i jači; lađa-pauk juri kao da joj nova snaga ušla u noge. Još časak, pa je nešto zagunđalo, zašumjelo i zapjevalo u utrobi lađe. Glas je snažan, ali prigušen, hrapav i dubok; rekao bih da dolazi iz dubljina morskih a pjesma je tužna kao plač.

Pokle su me prikovàli zlizane za ove daski,
Ja nisán već doma videl ni svoje zaglȅdâl majki.
Si l' cêlȁ mi, kuća bela? Si l' mi, majko, prebolȅla?
More, more sinje!

[11] *Voga!* (tal.) – Veslaj!

Pljuskaju vesla i prate svojom lupom to pjevanje u tmurnome sutonu. Gomile oblaka dižu se sa zapada: neki su suri kao gorske litice, drugi crveni poput plamena. Pučina je ovdje olovna, tamo mrkozelena; mršti se i smrkava kao čelo što krije misao na krv i osvetu. Konopi na jarbolima zazujaše kao da za nečim tuže.

Pokle su me zakopȁli va ovu drvȅnu rakvu,
Videl nis' borȁ va šume ni na nebe sunce žárko.
Si l' se, drevo, osûšȉlo? Si l' se, sunce, ugȁsilo?
More, more sinje!

Kako čudno klokoču one kapi što pužu niz podignuta vesla te padaju u vodu! Kako čudno šumi more na kljunu galije!

Pest Zemljȉ mi prnesite! Bašêlkȁ mi struk darújte!
Suho veslo će procvȁst mi i dûšȁ će utêšȉt se.
Pak ću onput mirno slušat, ča mi šapćeš skroz galȉju,
More, more sinje!

Jedno je veslo puklo; nad brodom je proletjela crna ptica. Pjesma umuknu.

Zazvoni zvono. Pauk-lađa skupila noge, povukla ih u tijelo i stala; ljulja se na vjetriću koji je tek počeo duhati.

– Oluja će. Na jarbole!

I mornari se dugo trudili na križevima. Kada svršiše, siđoše i posjedoše iza Jožinih leđa pokraj providura i kapetana lađe, da večeraju.

Mrak se hvata, i prve se zvijezde ukazuju na nebu, tamo gdje je još vedro.

Jože leži i bulji u pramac. Ono mu pjevanje ne ide nikako iz glave. Tko to pjeva njegovim jezikom u utrobi galije? Tko se to krije u toj tami? Div opipa poklopac na palubi. Digne ga oprezno i gurne na stranu. Nešto se maknu u lađi. Orijaška glava na zdepastim ramenima i na široku vratu pomoli se iz otvora, stane oči u oči prema Joži.

Divovi su šutjeli i promatrali se.

– Ko si, čoviče? – upita šaptom onaj iz lađe.

– Kliču me Jože, Šćavo, a i drukčije. A ti?

– Ja sam se prije zvao Ilija; sada me zovu Galjot.

– A ča delaš tu dole?

– Vozim.

– Ča to?

– Upirem u vesla.

– Ha, u one drvene noge. A kako? Čim?

– Evo čim – reče galeot i dignu uvis desetak svojih ruku. Imam ih stotinu.

– Jak si.

– Krupniji sam od tebe, iako mnogo niži.

– Pa zač ne ishodiš iz te rupe?

– Prikovan sam lancima, a i ne smim. Ošibali bi me.

– Tuku te?

– Kao psa.

– Jadan ti! Ćeš da ti pomognem?

– Bilo bi prekasno. A ti, otkuda si i što radiš ovdje?

I Jože ispriča galeotu svoje posljednje događaje. Reče mu koješta o Motovunjanima i o njihovim šalama, o Barbabianki i šjor Zuanu. Galeot ga slušaše, mrk i zlovoljan, kao da ga to Jožino pričanje samo ljuti.

– Čemu se tako puštaš?

– A ča bih?

– Ne daj se! Smrvi ih!

– Kako to?

– Čemu ti sva ta snaga?

– Da delam.

– A za koga?

– Ma za svakoga. Za gospodare čija je zemlja.

– Ne tako! Ruke su ti da radiš, ali prije svega za sebe i za svoje. One su ti da se njima braniš, da od sebe odbiješ nepravdu. A ona je zemlja tvoja; čuješ – tvoja!

I galeot se poče žestiti. Da je on slobodan kao Jože! Ali se ne može maknuti. Dvadeset je godina što su ga prijevarom zasužnjili dolje na jugu, pa mu odsjekli noge do koljena i turili ga u galiju, da im vozi. Sputan je sa sedmero lanaca koje ne može istrgnuti iz lađinih rebara, a da ta rebra ne prelomi i ne potone s galijom. Ali, on, Jože, tako jak i čil, pa – rob!

– Ti njih hraniš, a ne oni tebe!

Joži se pričinja da mu onaj mornar sipa vatru u lice, pa mu se sve nešto bljeska pred očima i gori u ustima, u grlu, u prsima. Sjetio se kako se providur prestraši, kada se bacio magarcem u cer, i kako se prepanuše Motovunjani kad je zadrmao njihovim tornjem. Da, i u njemu je nešto od čega bi ljudi mogli zastrepiti. Nesvjestan dosada svoje nevolje i jada, Jože se ganuo nad tuđom nesrećom, a taj novi osjećaj užiže u njemu još

neugledano svijetlo. Na to, o čemu mu galeot govori, nije Jože nikada ni pomislio; ta, njemu se uvijek činilo da je u Motovunu sve onako kako mora biti.

– I mi smo ljudi kao i oni – govorio je galeot. Čemu im robovati kao marva kad smo od njih jači i bolji? Pas ne da kost i tjera tuđinca iz svoga dvorišta; a ti, Jože, puštaš da patuljci po tebi gaze i da ti sišu krv – ti, koji si tako jak. Sramota, od tebe, brate! Čuj, lađa će noćas na dno.

– Oh!

– Eto, sprema se oluja; puklo mi je malo prije najbolje veslo; ptica je zagraktala nad krmom, i ja sam nakon toliko godina vidio nebo i progovorio s našim čovikom. Oluja će biti strašna, i naša će lađa na dno.

– A ja? A ti?

– Ja ću potonuti s galijom. Sputan sam; hrom u obje noge; vučem se po zemlji ko crv. Što bih, da se i spasim? Al ti si velik i jak; tebe ne može ni more tako lako progutati – iznit ćeš živu glavu. Čuj, Jože, moraš mi se nešto zakleti.

– Ću.[12]

– Da ćeš biti od danas kao pas koji ne pušta da mu otmu kost, i ne da drugome u svoje dvorište.

– Kunem ti se!

I galeot stane opet šaptati divu seljaku. Pripovijedao je Ilija o svome rodnome kraju, o borbama s Mlečanima tamo dolje na ušću Neretve. Pričao je sve što je vidio i doživio u svijetu, kad je bio mlađi, čil i slobodan.

– E, brate Istranine – veli storuki galeot, bliješteći očima u polumraku mrkoga sutona i prignuv glavu nad Jožino uho – e, da si nas ti vidio, kako smo gonili po moru brodove tih naših zlotvora! Kao strile nebeske letili smo mi s ušća rike na njihove galije. Zvečalo oružje, grmilo more – lupa, krik, zapomagaj, da se nebo trese. I oni, dragoviću moj, padali u naše ruke kao miševi u mačje šape. Skoči na njihov brod, digni bokaportu – a u lađi robovi: momci i dica, sve naša krv, naša braća što ih krvnici pohvatali ili kupili u Grka i Židova, da ih prevezu u Polu i prodadu. A mi, udri mlatom po okovima i grli jadnike; Mlečiću konop za vrat, pa ga penji na križeve. – Vratili bismo se zorom na Neretvu. Sužnjevi plakali od radosti, a Mlečići visjeli kao gnjilo voće o grani. – Znaš, Jože, došuljali ti se mi jedanput lađama u Mletke, navalili i oteli im dvadeset djevojaka, sve mlade neviste, sve zlato još neizderato, s krunom na glavi, na bilom odilu, lipe i mile, brate moj, kao vile gorske. – Tako sam ti ja s njima, dok me ne uloviše, osakatiše i živa ne ukopaše u ovu tamnicu, da im vozim i vozim. A ti, visok kao planina, snažan kao medvid, pa trpiš, šutiš i robuješ. Sram te bilo, velim ti opet.

Jože ga sluša i sve kao da mu se neka kora topi okolo srca.

---

[12] *ću* (čak.) – hoću.

Ilija zamuknu, obazre se po nebu s kojega su visjeli tmasti oblaci; baci pogled na mornare koji bijahu upravo ustali i prignu se prema Joži, kao da hoće da ga još jednom bolje vidi.

– Zbogom! Sad će oluja. Zatvori bokaportu – šane galeot i nestade ga u utrobu galije.

Jože namjesti na prijašnje mjesto poklopac; čekao je što će se sada zbiti.

Nebo je bilo crno kao paklina; tišina je ležala na vodama. Mornari su s fenjerima letjeli po lađi, pregledavali čvorove konopa, vezali i pričvršćivali koješta po palubi, zvali se i bodrili jedan drugoga.

– Ej, Jože! – klikne Barbabianka. Sad ćemo malko plesati. Da mi se nisi prestrašio!

Jože pomisli, kako bi to bilo kad bi posegnuo rukom za tim bradatim patuljkom, pa ga ulovio i bacio u more. Ali upravo u taj tren kao da je orijaška pesnica udarila o bok lađe; utroba joj zaječi, drijevo skoči pa se prigne. Izdajnički iz zasjede, udari vjetar na lađu; razljutio se što mu ne pođe za rukom utući je prvim udarcem, pa je sada tjera po pučini, drma je i goni kao ranjenu zvijer. Misli Jože da je to sve, pa mirno gleda kako će svršiti ta hajka. More se zatalasalo; propinje se visoko i diže plotove o koje bi vjetrina htjela da udari drijevom i da ga smrvi. Lađa se uspravila i ponijela; penje se uz talas, lebdi na vrhu talasa, baca se u one ponore, da sklizne niza strminu, strugne po dnu i jurne uz nov val.

Jože leži na palubi, šiban od vjetrine, razdragan urlikom vihora i šumom valova.

Ali se i nebo urotilo protiv lađe. Grmi i sijeva. Vjetar udara sve jače a talasi su kao planine. Zaškripali su jarboli i križevi; kao da ih gvozdena ruka krši i lomi. Valovi se uzmahali; jurišaju na krmu, penju se uz bokove pa se bacaju na palubu. Jože je mokar do kostiju. Eto, val se sunovratio na lađu, pograbio mornara i povukao ga u more. Pukao i pao jarbol; lupnuo diva u nogu.

– Kapitano, kamo nas tjera? – kriči Barbabianka iz rupe na krmi.

– Prema jugoistoku. Bit će zla. Bojim se kopna. E, kormilare! E! – trubi kapetan kroz neku cijev, ali kormilar ni mukaet. Odnio talas i njega i kormilo.

Srće galija, osakaćena i rasklimana, u noći i oluji, na milost i nemilost valovâ.

Vjetar urliče, grmi u oblaku, i more tutnji. Kad se bijes za čas umiri, čuje se pjev u utrobi lađe:

Nogi su mi polomȉli, strli su mi dušu mladu.
Brižan san ti na ten svete! – Galebi, oj beli tići,
Poletȉte dole k jugu, ter mojȕ pozdrȁv'te majku!
        More, more sinje!

Galeot Ilija pjeva u mećavi svoju posljednju pjesmu, Jože se ne miče i udiše punim plućima olujni zrak. Sjeća se jesenjih noći kad bi prvi ledeni vjetar udario odjednom s gora kraj Buzeta niz dolinu motovunsku. Talasala se šuma pod udarcima vjetrine, kršile se grane i pucala hrastova debla. Pričinjaše se njemu, da šuma stenje uz riku medvjeda u klancu i uz tuljenje vučjih čopora koji srtahu kroz lugove. Spominje se Jože kako bi svu noć probdio usred šume, plašeći se toga užasa. – Sada je razgalio prsa da ga vjetar jače lupne. Okreće se prema valu da ga dočeka, ali ne kao neprijatelja, nego kao rvača, na kome će okušati svoju snagu. Osjeća da mu nešto novo prokipjelo žilama, prostrujilo srcem, sinulo u duši, nešto što je jako kao taj šum i što ga prenulo i promijenilo. Div pjeva.

Sila izbija i diše iz Jožine pjesme. Pjeva Jože; a tužno i muklo, kao da plače, otpijeva mu Ilija iz utrobe galije.

Mornari, vezani užetima na krmi i pramcu, slušaju riku mećave i pjesmu divova. Strah im je zavladao dušom; nikad do sada ne osjetiše tako svoje slabosti.

Oblaci se spustiše još niže; prasnuše gromovi i strijele; otvoriše se ustave nebeske. Kiša udari.

Lađa je kao zvijer koju je umorila duga hajka, pa se jedva vuče. Skršio je i odnio talas mostiće na palubi, prelomio je pramac i oštetio krmu. Sad se igra s lađom, i sve kuša kako da joj istrgne rebra i prodre u njenu utrobu.

Vinuo se urlik iz grudi mornarâ. Galija je udarila o nešto, strugnula o dno, pa se opet digla na valu i tresnula o pijesak.

– Popadosmo! Sika!

Jože skoči u vodu, zagazi do povrh koljena. Kiša ga šibala i valovi ga udarahu o bokove, penjući mu se na ramena, napinjući se da ga odnesu.

– Ilija! – klikne gorostas i pruži ruke da se dočepa lađe i da digne poklopac na palubi! Ali talas zgrabi opet brod, ponese ga sa sobom.

Jože ostane sam, buljeći u tamu. Val ga potisnu naprijed, i orijaš opipa liticu. Dugo se Jože mučio i obilazio okolo klisure, dok napokon i nađe kuda će se popeti.

Div sjedi na litici i sluša pod nogama, povrh glave i sve naokolo glasove razljućena mora.

Sjedi Jože u vjetru i daždu i misli na sve ono što mu reče galeot Ilija, čije bugarenje kao da još čuje u lupi i šumu.

Crna koprena, satkana od tame i magle, rasvijetljena munjama, mučena kišom i vjetrom, obavija gorostasa. Valovi dojuriše odnekud – htjeli bi srušiti hridinu što im prkosi, i oteti joj diva koji se na nju uspeo. No Jože se drži rukama za njene kukove, upire nogama i dočekuje prsima napadače. Spominje se priče po kojoj je praotac mu Vukan odolio pod motovunskim brdom navali divljih bikova, hvatajući ih za rogove i zavijajući ih vratom. Osjeća da je sunce saželo danas u njegovu krv vatrene sokove i da su galeotov govor i oluja istresli iz njegove duše svaki strah, onako kao što vihar kida sa stabla sve

suho i gnjilo. Klikće Jože u tami vjetru i kiši. Uživa u toj prvoj borbi i poziva na mejdan talase. Nalik na čopor divljih konja jure valovi preko hridine, ali je gorostas uvijek tu, uspravan i napet kao luk. Prkosi bijesu i pjeva.

Kiša popušta; nebo se vedri.

Puca zora, i gorostas je ugledao kopno što ga u tami nije mogao naslutiti.

Sviće. Rađa se sunce na planinskome bilu. Sliči lanac labinskih gora visokome nasipu na koji skače pa se onda niza nj ruši, blješteći se na obroncima, iskreći se na zaravancima, bljeskutajući se po šumama i zatonima, val svjetlosti. Otvorile se, rekao bi, ustave nebeske, pa se niz goru sunovraćuju žitki valovi da poplave zemlju. Blješte se kao smaragd jasenove grane, bijele se kite trnova cvijeta, crveni se kao krv makovo polje na proplanku. Nalik na veliku modru zmiju vijuga se Raška draga, dok joj se talasi iskre poput ljusaka. Valovi se još uvijek pjene okolo diva, ali nema više srdžbe u njihovu vrenju: grme sada jutarnju pjesmu u slavu sunca i plavetnila što je razapelo šator nad pučinom i nad kopnom.

Jože se spušta u more.

Gorostas roni nogama u pijesak, kroči prema kopnu. Valovi mu skaču na pleća, guraju ga naprijed lomeći se u pjenu na njegovim leđima, pa ga onda vuku svom silom natrag. Ali im Jože odolijeva. Ide polako sve naviše; diže se iz mora obasjan prvim tracima sunčanim, okrunjen pjenama, ovjenčan algama, uspravan kao kakav morski bog.

IV.

Strah i trepet zavlada o Spasovu po gradovima i plemićkim dvorovima istarskim.

Iza Uskrsa, u osvitak dana, izbaci more gorostasa na obalu Raške drage. Ta je neman sigurno razlupala i utopila obnoć neku mletačku galiju, jer su valovi izmetnuli onoga istog jutra na grebene skršene jarbole i vesla. Vidješe ga pastiri, kako se odmara i sunča na pećini. Motrili su ga izdaleka preko klanca. Oni bi se zakleli da mu vidješe gubicu oštru kao u dupina, i riblji rep kojim je mlatio travu okolo sebe.

To su pripovijedali pastiri a po selima uz dragu tvrdili ljudi, da su vidjeli Antikrsta, visoka kao goru, svega razdrpana i mokra, gdje kroči po strani sa štapinom ili gujom u ruci; prekoračio je u hodu crkvicu pokraj ceste i krenuo dalje prema sjeveru. Ali nisu samo te glasine tjerale građane i barune u strah i gnjev. Gorostasu ne bi dosta što prestraši vlastelu kao da je i on neki, nego mu se prohtjelo upravo njih i oštetiti. Ono je morsko strašilo u čovječjem liku naišlo na Jurića, gorostasna momka koji je već dvjesta godina u službi vlastelina u Kršanu, pa ga nagovorilo ili prisililo da baci u rijeku gospodarev plug i da ga slijedi. Jurić ga povede k ljudeskari što ore njive i pase stoku plomin-

skoj gospodi, a zatim pod grad Kozljak, Belaj i Lupoglav, u Poreč, Pazin i Buzet. I u svakome se mjestu odmetnuo kmet-div od svoga gospodara.

U malo dana sakupi taj došljak oko sebe dvadeset drugova i povede ih u gore, negdje između Pazina i Motovuna.

Čudne su glasine kolale naokolo. Divovi su se povukli u šume; spremaju se na navalu. Od debala cerova prave oni batine s kojima će sići u gradove i zametnuti krvavo kolo. Zakleše se da će se hraniti samo ljudskim mesom, napajati se krvlju i grijati se na požaru gradova. Govorkalo se da njihov broj raste iz dana u dan, i da se morski čarobnjak okrunio kraljem divova. Posljednje i najstrašnije što se pripovijedalo bijaše da su divovi počeli zidati grad na vrhu gore o kojoj se govorilo, da su na njoj stanovali već davno Psoglavci,[13] grdne nemani, poluljudi i polupsi, koji su lovili djecu po selima pa ih pekli i proždirali. Vidješe divove kako voze kamenje i klade uz strminu. Svaki kamen kao vô, svaka greda kao kula. A netko reče da je grad već sazdan – golem i strahovit. Opasao ga zid i obranio ga toranj iz kojega suklja dim i vatra kao iz vulkana, a plač i urlik ore se nadaleko.

Tako se pričalo po Istri; i svi gradovi zatvoriše svoja vrata, i svi plemićki dvori digoše mostove i postaviše straže.

Bez kmeta-divova opustješe pašnjaci, podivljaše vinogradi i njive gotovo po svoj Istri. Prvi koji se prenuše, bijahu grofovi i baruni. Plemenita je krv kričala u njihovim žilama. Oni da strepe od tih kmetova? Oni da se boje tih prosjaka? Valja ih potražiti i potjerati bičem u ruci na rad i rabotu! A zarežaše i građani; ali u njima ne zašumi krv, nego zapišti želudac. Gdje nam je zelje, voće i meso? Cekin za čašu mlijeka! Dukat za glavicu kupusa! Sve ćemo im obećati, samo nek se vrate!

Plemići izađoše iz svojih kula, podeštati i glavari iz svojih gradova i sastaše se da vijećaju, kako doskočiti jadu i sramoti.

Plemići su mislili da divove treba utući i pogubiti. Samo ako se koji kmet sam predade, bit će dostojan da živi i da dalje služi gospodaru. Motovunski kamarlengo Civetta mislio je drukčije. Bez kmetova se ne da živjeti. U Motovunu su npr. građani uzalud pokušali da se late motike, sjekire i pastirskoga štapa: mišice su im za taj grubi posao preveć slabe, dlanovi preveć meki. Kmetovi su kao gnoj koji zaudara i kalja, ali je ipak od potrebe. Moramo im štedjeti život i privući ih opet k sebi. Jedino taj strani orijaš koji se stavio na čelo bune, zaslužuje smrt. Ali – jer se možda Motovunjani ne varaju u sumnji da to nije nitko drugi no njihov Veli Jože – kamarlengo hoće da na lijep način vrati motovunskoj općini toga obješenjaka. Neka se dakle pošalje deputacija k divovima. Civetta se nada da će okretnost i hitrost slaviti pobjedu nad grubom silom i gluposti.

Iza duga pravdanja i zatezanja nadvlada riječ ratobornih plemića. Odluče, da će vitez Odo i barun Braccioduro odjezditi put grada orijaša. Pratit će ih izdaleka oružane

[13] *Psoglavci* – tako su Slaveni prozvali Avare i Tatare; zbog njihovog krvološtva i izgleda vjerovalo se da imaju pseće glave.

čete plemića i građana svake ruke. – Nadaleko i naširoko slavilo se ime viteza Oda Wachsensteinskoga,[14] gospodara Kozljaka tamo pokraj Čepićkoga jezera. Odo je nekada sjekao glave Saracenima u Svetoj zemlji i gonio Maure po Španiji. Deset se godina čudila zemlja njegovim djelima. A kad se sruši pod Odovom toljagom i posljednja dušmanska kula, kad klonu pred njim u krv i prašinu i posljednji poganski borac, povrati se taj hajdučina u svoj Kozljak da se odmori i spremi na nove borbe. Da mu se srce ne raznježi i da mu mišica ne omekša u besposlici, jačao je ruke i noge na svojim kmetovima, dok su te kukavice kričale od jada i tužakale se na viteza jer nisu mogle shvatiti, kako je plemenito trpjeti nešto od svoga gospodara kad se radi o dobru sviju. – Mladi je barun Braccioduro, gospodar dvorca Pietrapeloze,[15] bio također čuven kavalir. Slovio je kao najodličniji konjanik, kopljanik i majstor u mačevanju. Sa svih turnira vraćao se proslavljen. Nešto je ipak nedostajalo njegovoj slavi – nije još imao prilike ubiti čovjeka. Probode jednom u srdžbi dva kmeta, ali kmet nije čovjek. Barun ciknu od radosti kad dozna, da će uz Oda u boj junački.

Takova bijahu ta dva ljuta zmaja, pa su građani i plemići bili sigurni da će svladati buntovnike.

Cijelog proljeća išle su u Pazin čete, da se sakupe, da se postave u bojne redove i krenu prema bedemu na vrhuncu Psoglavčeve gore.

*

Iz pradavnih vremena čudili se Istrani visoku brijegu baš u srcu zemlje. Vrhunac je brda prostran, ravan kao dlan i gotovo sasvim gô jer samo dvadesetak cerova strši u sjevernome uglu te poljane. Opasan je zidom kamenja na kojemu nema traga udarcu zidareva malja. Te su litice samo složene jedna na drugu. Na njima bujaju lišaji, zeleni se paprat, raste po koji grmeljak. – Narod priča, da su to ostaci i ruševine grada što ga već davno sazidaše Psoglavci koji su krali po selima blago i djecu, pa koja sreća što im se zameo i trag! Iskopaj ma gdje jamu na vrhuncu pa ćeš naići na kosti i lubanje, a naći ćeš i neke kamene sjekire, kugle, igle, i Bog bi ga znao! Bilo, što bilo, to je grad Psoglavaca, i mjesto je prokleto.

I baš na to Psoglavčevo brdo povukla se Jožina četa. Divovi su samo nešto znali o tim pričama. Oni se tu nastane, ne hoteći slušati Jožu i dignuti ruku na svoje bivše tlačitelje.

---

[14] *Wachsenstein* – kaštel sagrađen u srednjem vijeku na strmini Učke nedaleko sela Kozljak (Kožljak), danas ruševina. Tim su kaštelom vladali različiti gospodari, a među njima vitez zle uspomene Odo Wachsenstein (Waxenstein).

[15] *Pietrapeloza* – Petrapilosa, srednjovjekovni kaštel nedaleko Buzeta ponad doline rijeke Mirne, danas ruševina.

I kmetovi počeše krčiti strmine, orati doce.

Od zore do mraka zveketahu motike po ledinama. Krčevine se pretvoriše u njive i vrtove. U zemlji klijalo sjeme i pupale mladike; trava rasla sočna i rosna; goveda se množila. Težaci se sami čuđahu toj blagoslovenoj grudi koja je bogato naplaćivala njihov trud. Kao da su vile sijale preko noći u brazde sjemenje, jer bi već do koji dan probile na oranici klice, pa su orači govorili: »Tko nam to pred zoru prostire zelene sagove na polja i njive?« – Radovahu se divovi; jedino je Jože mrštio čelo kao da mu ipak nije pravo. Preko cijelog dana kopao je u docu, kineći se kao nitko drugi. Zemlja je škripala, stenjala i ječila pod udarcem njegove motike, pod snagom njegova pluga. Gô do pojasa, crven od napora, prašan i kaljav, parao je i rezao zemlju u sunčanoj žegi, u vjetrini i na kiši, ali kad bi se uveče vraćao na goru, kliknuo bi: »To je sve dobro i lepo, ma je galjot Ilija htel neč drugega od nas!« – Dani su prolazili, žito je raslo, voće je dozrijevalo po vrtovima. – Umirio se i Jože. Začarala i njega zemlja okolo Psoglavčeva brda, zatravila ga i osvojila. Živio je samo za nju, pa bi jedino kadikad planula u njegovu srcu mržnja na bivše gospodare; buknula bi, al i utrnula poput iskre pod hladnim pepelom.

Ugrije ljeto, i usjevi se zatalasaše. Zazeleni se zelje po docima. Borići i hrastići uzniješe se gustim krošnjama. Divovi su radili mirno i bezbrižno.

Mučili su se kao nikada dosad, al ih je ta rabota opajala zadovoljstvom, srećom, koju su osjećali prvi put u životu. A kad vidješe da je sve zeleno i zlatno okolo brda, počeše popravljati zidine svoga grada i graditi u njemu noćišta. Posjekoše grede po šumama i podigoše na glavici brijega daščare za stoku i za se. Drven grad, opasan zidom kamenja i okrunjen vijencem cerova, uznije se na vrhuncu. Sličio je izdaleka, u osvit dana, konjaniku koji motri s visoka kraj ispod sebe. Kad su divovi zabadali koce u zemlju, naiđoše na svu silu kostura koje pokupiše da ih zakopaju na poljani usred grada.

Kopao Jurić dva dana jamu, kad mu najednom zveknu lopata i nešto zasja u tami. Kmet se prignu, kleknu i zaroni rukama u neke sjajne i hladne pločice.

– Ča je? – upita Jože koji je vukao kosture k jami.

– Drž! – ozva se Jurić i dignu šaku punu nečega.

Jože prihvati.

– Ča je to? – upita Jurić vireći iz jame.

– Novac. Zlato.

– To je trdo, ne jê se.

– Ne znam ni ja, zač služi. Ali su Motovunjci kako ludi za tom šuškarijom. A je još ča dole?

Jurić pusti lopatu, prignu se pa se uspravi, držeći u rukama dva lonca iz kojih istrese novaca, prstenja i lanaca.

– Viš! – reče Jože – to je neč drugo. Zove se prstenje. Takove kolobare nose Motovunjci na prstih, a to drugo ženske nose na uhu.

– A zač?

– E, tako. To je znak da ne smiju delat.

– Ću napred kopat?

– A zač ne? Hiti sve to van, dokler iskopaš jamu. Nam to ne služi.

Jurić je dalje kopao, vitlajući uvis pune lopate novaca, prstenja, lanaca i naušnica, srebrnih čaša i pehara. Jože je kupio po poljani kosture, dizao bremena na leđa i nosio ih na rub jame da ih složi u stog.

Jože zagazi u blato, prignu se nad jamom:

– Ej, Jurić! Dosta. Počnimo.

Jurić skoči iz jame.

Divovi počeše bacati kosture u rupu.

– Znaš, Jurić, da ti se prav čudim. I ti si s njimi uvek – najednom će Jože.

– Nego da sam, kad imaju pravo. Ča ni tako sve u redu? Gospodari nas pušćaju u miru, a mi njih?

– A da najedanput pridu?

– E, onput bi jim rekli nek pojdu, da ne ćemo. Ča bi nam?

– A, tako! Ali je galjot Ilija drugačije predikal; nek nam oni daju nazad ča je naše!

– I ti odmah s tim svojim Ilijom. On ni znal ča nam treba. Mi smo takovi. Ubit, izgoret, isterat! Ma zač kad nam je tako dobro: bez napasti i bez greha. I sve ti je zaludu ča govoriš. Učinili smo te za poglavara, a ti si sam obećal da nas ne ćeš voditi na tuje.

– A ako oni navale?

– E, onput – ne znam.

Kosturi su već ležali u jami; rupa je bila gotovo puna. Da je poravnaju, gurnuše u nju nogama one novce i prstenje. Zlato i drago kamenje sjalo se na suncu i bolo divove u oči. Jurić zagrnu sve to s nekoliko lopata zemlje; da poravna još bolje jamu, lupnu o zemlju svojim teškim nogama i reče:

– Tako nam je dobro. Nič nam ne fali.

Divovi se latiše motika i počeše silaziti u dô gdje su im drugovi radili, kad najednom stadoše iznenađeni i začuđeni. Niz brežuljak koji je stršio na zapadu Psoglavčeva brda i zvao se »Štrigina glavica« silazile su čete konjanika, a za njima redovi pješaka – lepršaju zastave, ječe trube, zveči oružje. Jedno dvjesta koračaja pred vojskom jezde dva viteza u sjajnom panciru, sa perjanicama na šljemu, štitom o lijevom laktu i s kopljem u desnici.

– Ko su ti? – upita Jurić.

– Ča ne vidiš? Oni: naši gospodari. Nisam li ja pravo govoril, a?

– Pa ča ćemo? Ča će sada biti?

– Ča bude, bude. Ala jih ima, kako mravi!

Jože ogradi rukama usta, pruži vrat i zagrmi:

– E, ljudi! Tecite gori! Tecite – e!

Divovi u docu bijahu već prije ugledali vojsku i sad su spremali poljsko oruđe da krenu uz Psoglavčevo brdo.

– Bilo bi bolje da smo poslušali poglavara Jožu – reče jedan od njih. – Eto, gredu da nas jade, pa ćemo morat i na silu da ih natučemo.

– Muč! – ozva se pazinski kmet Liberat. – Ča će oni nam! Nas je dvajset, pa ćemo jih lahko poterat. Ho'mo gori pa ćemo vidit.

– Ne, – reče onaj prvi. – Pogazit će nam dolce. Zač da nam delaju škodu? Poterajmo jih odmah.

Divovi nisu znali hoće li vojsci ususret, kad zaori s visoka Jožin poziv.

– Poslušajmo glavara! – reče Liberat.

Ne potraja dugo, i divovi su sjedjeli okolo Jože na zidini Psoglavčeva grada. Jože ih opet savjetovaše da potuku te silnike i osvete galeota Iliju. Ali se stariji kmetovi opriješe. Dogovoriše se da ne liju krvi, ali da nikako ne puste građane preko zidine. Kad im dozlogrde, onda će ih potjerati. Ta što bi ti žabići protiv dvadesetak ljudi? Sve je lako kad ih se oni više ne boje kao ono prije. Gle, građani su već stali: rekao bi da im se ne da preko doca.

I zbilja, čete se bijahu zaustavile na dnu brežuljka. Gledale su usjeve u dolini, vrtove po strminama i one divove gore na zidini. Odmarale su se od putovanja i bodrile usklicima viteza Oda i baruna Bracciodura, koji su dalje kasali preko doca.

Vitezovi su letjeli kao strijele. Prođoše začas dô i nagnuše uzbrdo.

– Gledaju nas, a ne miču se, – reče Braccioduro.

– Kmetske duše. Već se boje, – odgovori Odo.

– Hop! Hop! – ubode barun konja, željan da se proslavi, utisnuvši prvi svoje koplje u trbušinu kojega orijaša.

I vitezovi banuše pred Psoglavčevu zidinu.

Braccioduro potegnu uzde i puhnu u rog.

– Ča bi hteli, gospodine? – upita Jože.

– Izađite nam na mejdan! – reče vitez pa propne konja i zavitla kopljem.

Ali divovi kao da ih ne razumješe.

– Kukavice! Mrcine! – vikaše Odo. Izađite i dva na jednoga.

Divovi samo sjede na zidini i gledaju.

– Juriš! – klikću vitezovi pa namještaju koplje i bodu konja.

Jože se dosjeti zlu i dignu brzo nogu koja mu visjela niza zid. Ali se nevješti Jurić ne maknu pa mu Odovo koplje ude u meso.

– Vrag te! – ciknu Jurić.

Mladi gorostas istrgnu koplje iz mesa, skoči sa zida, koraknu hramajući prema vitezu i udari nogom Odova konja u trbuh. Kobila poleti u zrak i tresnu s gospodarom u travu.

Divovi prasnuše u smijeh, ali Braccioduro usplamti srdžbom i nagnu na Jurića. Gorostas ga prekorači i uspne se na zidinu. To razveseli mlađe divove. Sad su kmetovi držali noge niza zidinu; gledali kako se vitez Odo koprca pod kobilom i igrali se hitrosti[16] s plemenitim Bracciodurom; on njima koplje u gnjat, a oni noge uvis. I ta bi zabava potrajala dosta dugo, da Jože ne zamahnu najedanput nespretno nogom te udari baruna baš u prsa. Braccioduro se vinu uvis, padne u grm iz kojega se doskora i dignu, ali oštećena oružja, uzdrmanih kostiju. Odo se bijaše uto iskopao ispod konja; on se lati trublje i zatrubi do tri puta.

Na taj znak maknu se čitava vojska dolje u dolini.

Uz viku i kričanje udariše čete preko doca, nagnuše niza strminu. Vrve kao mravi, penju se kao valovi uz obalu. Pokrile su stranu brijega i već se tiskaju prema zidu. Oružje zveči, koplja lete i psiču strelice.

– Naprijed! – zagrmi Odo. Neki su ranjeni. Ne liju krvi.

– Udaraju samo nogama. Naprijed! – kliče Braccioduro kojemu se duša vraća u prodrmane kosti.

– Veli Jože! Veli Jože! – kliču Motovunjani.

I građani, osokoljeni, vrve oko zida, penju se uz kamenje s noževima u zubima.

Divovi se smeli, ne znadu šta će; guraju građane rukama i nogama, straše ih riječima. To potiče osvajače na veću smjelost; penju se i po nogama divova – psuju kao pravi gospodari svoje glupe kmetove.

– Jože, – javi se Jurić koga peče rana na nozi – ćemo ih?

– E, – odgovara Jože, – ja bih.

– Ne! – kliče kmet Liberat.

– Ča ćemo onda? – pitaju divovi svoga glavara. Jože se časak zamisli pa pokaže rukom cerove iza daščara.

– A vi jih pometite!

Nekoliko divova pohrli k stablima. Povratiše se s iščupanim cerovima, obrnuše korijene uvis, zagaziše u gomilu.

– Ho! Ho! – kliknuše kmetovi pa raširiše noge i počeše mesti tko zid, tko strminu.

Nastade zapomagaj, metež, bježanje. Građani su vrcali u zrak, padali u travu, valjali se niz obronak, tulili i rikali, izmučeni, razdrti i prašni, dok su orijaške metle mele nemilosrdno i snažno bacajući ih sve naniže, goneći ih po trnju krševita obronka.

---

[16] *igrali se hitrosti* – pravili su ruglo, zbijali su šale.

*

Građani se utaboriše na Štriginoj glavici. Rekoše da valja kazniti te razbojnike, povesti opet u tor podivljale ovce.

Kamarlengo se Civetta radovaše neuspjehu vitezova, govoreći o deputaciji koja da se pošalje kmetovima.

Iza duga pogovaranja odlučiše da motovunski, pazinski i labinski podeštat krenu s kamarlengom u grad orijaša i da kakogod sklone težake na povratak.

– Sramota! – zgražahu se baruni. – Ugovarati s kmetovima!

Ali se podeštati uspeše na magarčiće i zajahaše u dolinu, skromno i tiho, bez vjesnika i bez pratnje. Svaki je od njih htio ozbiljnim i dostojanstvenim držanjem sakriti strah koji im je tištio dušu; samo je Civetta škiljio zlobno očima, siguran da će prije ili kasnije prevariti ljudeskare.

Sunce je bilo visoko na nebu kad podeštati stigoše pod zidinu.

– Ča žele? – upita ih Jurić, koji je onaj dan čuvao stražu.

– Htjeli bismo govoriti s vašim poglavarima.

– A tako! Onda počekajte. Jože! Liberat! Toma! o-o-oj! – ookne kmet.

Deputacija nije dugo čekala. Na zidini se pokazaše Veli Jože i dva druga sijeda gorostasa.

– Oni su, šjor podeštat! – reče Jože svomu bivšemu glavaru i sjedne na zid. – Ča bi radi?

Motovunskog podeštata osokoli taj doček i poče držati govor koji mu se već dva dana vrtio po glavi. Reče Joži, kako se raduje što gorostas nije nastradao na Barbabiankinu brodu. Motovunjani su ga dugo očekivali, pripravljajući mu pečene volove i brente vina, jer građani još uvijek štuju Jožu. Zašto se dakle ne vraća gospodarima? Čemu je pobjegao u to leglo Psoglavaca, u tu prokletu goru?

– Al nam je tu lepo! Delamo. Slobodni smo.

Podeštat nije očekivao da će iz Jožinih usta čuti te riječi, pa nije znao što bi odgovorio. Ali se umiješa kamarlengo i zamoli Jožu, neka mu pokaže pismo u kojem stoji da je kmet ravan građanima i da može biti slobodan. Jože se zbuni. Kamarlengo ga onda upita, zna li on što to znači: biti slobodan:

– Ne znam, ma eto... Sada mi je nekako drugačije. Sad mi je delo milije. Sad je sve to moje. Čovik sam ka i oni.

– Tako je! Tako! – oglasiše se ona druga dva gorostasa.

Civetta ne odgovori. Divovi mu se pričiniše u taj čas još veći no zbilja i bijahu.

– Jože! – upita podeštat – hoćeš li dakle s nama?

– Gospodine, – odvrati div – pustite vi nas! Da bi kmeti hteli mene poslušat, došli bi mi k vam da nam povrnete sve ono ča je poli vas[17], a je naša muka i trud.

Podeštat se uprepasti na te riječi. Udari u obećanja. Kmet će uživati ista prava kao i građanin; općina će ga hraniti.

– Znaju, gospodine, – prozbori kmet Toma, – mi ne ćemo nikako više k vama. Pozabavite nas i delajte sami na onih njivah.

Podeštati se pokunjiše i počeše se spremati na odlazak. Ali Jože prekorači zid, stane pred njima:

– Počekajte. Ne ću da grete praznih ruk.

Gorostasove šake bijahu pune zlata i srebra.

– *Dio santo!* – kliknuše podeštati.

– Snamite klobuke[18]! – reče Jože.

Izražaj sreće sinu na onim licima; oči zabljesnuše.

Iz Jožinih ručetina padalo prstenje, lanci i dukati u plemićke šešire. Podeštati gurahu jedan drugoga, dizahu se na prste; spružena vrata, uzdignute glave, otvorenih ustiju i raskolačenih očiju tiskahu uvijek naviše šešire, prema rukama iz kojih je padala zlatna kiša.

– Ima ga još, Jože?

– A meni ništa! – reče kamarlengo.

– Tebi ne dam! Si hud čovik[19] – rekne div i skoči na zidinu.

Mirina je sada bila opet pusta, samo se vidjela Jurićeva glavurda okrenuta prema Štriginoj glavici.

Podeštati uzjahaše oslove, pohitaše niza stranu.

V.

Na vijest da su se podeštati vratili s Psoglavčeva brda s punim džepovima zlata, uskomeša se tabor građana. Psoglavčevo je brdo puno zakopana zlata, i kmetovi bi sada mogli zidati palače, kupiti sve mletačke gradove. I građani su hrlili k podeštatima da vide i opipaju novce, prstenje i lance. Ali je taj novac pripadao njihovim djedovima i pradjedo-

---

[17] *poli vas* – kod vas

[18] *Snamite klobuke!* – Skinite šešire!

[19] *Si hud čovik* – Zao si čovjek.

vima koji poniješe sve svoje na ono brdo, da ih Atiline čete ne oplijene kad je ono Bič Božji prolazio Istrom.[20] Građani su dakle pravi baštinici toga blaga, a kmetovi su razbojnici koje valja prisiliti da povrate što nije njihovo. Zlato se mora porazdijeliti između građana, jer je zakon – zakon. Psoglavčevo brdo nije svojina kmetova-divova, jer kmet ne može imati ni pedlja zemlje pod kapom nebeskom; sve je vlasništvo građanâ i plemićâ pa su zbog toga ti gorostasi do dva puta lupeži. Najviše su galamili oni iz Motovuna, iz Pazina i iz Buzeta, jer se Psoglavčevo brdo nalazi na međi njihovih općina; svaka je pače od tih triju općina dokazivala da je ono brdo njezino. Baruni su govorili da su plemićka prava mnogo starija od općinskih; Psoglavčevo je brdo i sve ono što je na njemu i u njemu imanje istarskih plemića; pogledajte samo one novce i prstene: na njima su grbovi i krune – baš njihovi plemićki znakovi. Pravo je i pošteno da im podeštati dadu i ono što su dobili od Velog Jože. Građani su htjeli da se zlato odmah porazdijeli, jer ga je gorostas darovao svima njima, a ne onoj trojici podeštata. Motovunjani su pak rogoborili da sve ono što potječe iz Jožinih ruku pripada jedino njima, jer je Veli Jože motovunski kmet. U taboru se nije nekoliko dana ni jelo ni spavalo. Govorilo se, raspravljalo i snivalo otvorenih očiju o hrpama prstenja, o gomilama lanaca i o kiši novaca. Kao da je groznica tresla kostima plemićâ, kramarâ i trgovacâ. Ma koliko vikali na divove, nisu se ipak mogli složiti kako i kada da opet navale na gorostase. Htjeli su prije znati čije je zlato i koga će ono dopasti. Usjevi su zorili u ljetnoj žegi, kmetovi su radili u docu i po obroncima a građani su provodili dane u svađi i kavgama.

Do dva puta pokušaše plemićke čete bojnu sreću i jurišaše na zidinu divova, ali se vratiše izlupane i osramoćene.

– Ti su divlji kmetovi praunuci kozara Polifema. Nisu dostojni da se s njima mjerim – reče barun Braccioduro.

– Tu je neka čarolija po srijedi – prozbori vitez Odo.

– Začarane metle! – rekoše uz porugu građani! – Bolje tako, jer bi inače baruni postavili svoju šapu na ono zlato.

Na veliko čudo sviju plemenitaša kamarlengo je Civetta samo šutio. Bijaše se osušio kao kolac, pustio da mu raste brada i izgrbio se kao starac. Otuđivao se od drugova i sjedio satove na vrhu Štrigine glavice, žmireći očima prema gradu divova. On je nešto čekao. Jednog se dana vrati kradom u Motovun.

Građani su sada zbijali šale, govorili manje o zlatu i divovima; ležali su i spavali na svome brdu.

Ali to nehajstvo i ljenčarenje bijaše samo prividno; obdan se odmarahu od noćnoga truda i bdenja. Netom bi se smrklo, spuštao se građanin u dolinu i to ponajviše sam ili s kojim od pouzdanijih drugova. Silazili su u dô i verali se u tami okolo podnožja Psoglavčeva brda. Kopali su svu noć zemlju amo tamo po obronku brijega i vraćali se pred zoru na Štriginu glavicu, iznemogli i razočarani. Ali ih je nada opet tjerala u dolinu. Zlato je

---

[20] *Atila* (got. »tatica«) – okrutni vođa Huna (5. st. n. e.); *bič božji* – nadimak Atile.

moralo biti negdje gore okolo vrhunca. Da ga je jednom naći, pa iskopati ga i pobjeći! Tko će da svlada gorostase? Pa kad bi im i pošlo za rukom, htio bi svaki da grabi i nosi. Sam naći, sam uživati! I građani se počeše šuljati sve naviše. Tražili i kopali po kršu i trnju, u veliku strahu, ali zlatu ni traga. »Još više, pod samom zidinom!« pomisliše oni. – O ponoći obilazile neke sjene mirinu Psoglavčeva grada. Kao da su velje gliste i krtice kopale obnoć rupe i rovove. Divovi su, umorni od truda, spavali noću kao zaklani a građani se počeše penjati i na zidinu. Buljili su kroz tminu u nijeme daščare i skakali sa zida netom bi u kojoj staji zamukala krava. Najsmjeliji od svih bio je motovunski postolar Škarpa i njegovi drugovi. Oni su jedne noći preskočili zid te iskopali jamu pokraj daščare, ali ne nađoše no nekoliko gnjilih lubanja. Htjeli su kopati i drugu jamu, kad se otvoriše vrata na daščari, i velika sjena banu pred njih.

Motovunjani se ukočiše.

– Jao! Nemojte nas! Milost! – zajaukne hromi crevljar.

Div kleknu i složi ručetinama ono četiri junaka u jedno breme.

– Ki ste?

– Motovunjani. Ja sam Škarpa.

– Spominjem se. Oni šepasti i zločesti. A ča išćete tuka?

– Ma... Kazat ću sve. Zlato.

Jože se uznemiri. Imao je u šakama crevljara i četiri od onih momaka koji mu začepiše kaljavim sijenom usta, kad je ono pjevao pred motovunskom zidinom. Kao da sada opet čuje Ilijine riječi: »Osveti sebe i mene!« Ta on se zakleo galeotu da će se otresti ropstva i da će se osvetiti, a ovoga drugog obećanja nije još izvršio. Dosta mu je malo bolje stisnuti pesti i Iliji će biti odmah lakše na dnu mora, u utrobi utopljene lađe. Ali kao da čuje glas kmeta Liberata: »Ne lij krv – greh je!« i te mu riječi grme u ušima kao zapovijed. Jože otvara šaku; ne će da ih zgnječi kao crve, ali će iskušati njihovu gordost od koje je toliko pretrpio.

– Želite zlata?

– Zlata! – kliknuše građani, i Jože vidje kako im oči zasjaše u tami.

– Ja, al vam ga ne ću darovat. Morate ga zaslužit.

– A kako?

– Priđite nam pomagat kada delamo dole u dolcu.

– Hm! – zamumlja crevljar.

– Ja ću – reče jedan od momaka.

– Glejte, ovakvih ćete dobit – nastavi div i dade im da opipaju novac.

– Ću i ja – šanu i drugi momak.

– Pa dobro – reče Jože. Sada pojte i čuvajte se ove zidine, jer bi vam se moglo ča slabega[21] dogodit.

Motovunjana nestade; div legnu.

Sve je mirno u ljetnoj noći, jedino leganj zacvrkuće kadikad, zašuštav nad stajom, dok psi na Štriginoj glavici ževkaju i reže. Noć je topla. Čas je kada smilje i majčina dušica liju iz čašaka miris. Zvijezde trepću – bde, budne i šutljive, nad uspavanom zemljom.

Jože leži na travi, gleda u tamu i osjeća kako mu noćni mir prodire u dušu da ga raznježi i udobrovolji. Glas mu šapće iz dubljine duše da je lijepo i plemenito, što odolje napasti i ne zadavi one patuljke.

Dugo sluša gorostas mukanje krava u stajama i dihanje usnulih mu drugova u daščarama, dok ljetna noć baca na nj koprene, prokađene mirisima, nakićene iskrama, škropljene rosom.

Puhnuo je vjetrić. Zašušnulo je sve naokolo, i srsi proletješe krošnjom hrašća i granama grmova. Zadah još ugrijane zemlje udari diva u lice. Lupnuo ga vjetar u obraze i donio mu iz gore i doca vonju grude, miris usjeva, pelina i borove smole. I pričini se gorostasu da mu ta uspavana zemlja – ta njegova zemlja koju je on ranio i oplodio snagom mišića, potokom znoja – progovara čarobne neke riječi. Ona ga traži i mami u noćnome času kao ljubovca koja ga zavoli svom dušom, jer je on znao da je prene na nov život da je izmuči i – usreći. I gorostas prijanja grudima o zemlju. Pruža ruke kao da hoće zagrliti tu ljubu vjernu, podatnu i plodnu – tu staru majku svoju, iz koje idu cijelim njegovim bićem mlazovi mlijeka, valovi snage.

Mjesec istječe, i rijeka svjetlosti struji s vrhunca niz proplanke i doline okolo Psoglavčeva brda. Srebrna pređa uhvatila se za vrhove stabala; rekao bih, nevidljive ruke suču iz svjetlucava povjesma na granama svijetle žice na grmove i stijene, pa steru zemljom sagove po kojima srebro teče.

Miljenik zemlje zaspao je na travi usred poljane svoga grada. Rasvijetljen mjesečinom nalik je na povaljen kip. Škropljen rosom i draškan vjetrićem roni u sve dublji san. Spava u šumoru lišća i u sve tišem brujanju popacâ.

Sunce granjuje; prve sunčane zrake udaraju gorostasu u čelo.

S kosom punom rose probudio se Veli Jože, digao se i pozvao na rad drugove.

Divovi ustadoše i sakupiše se okolo glavara koji im reče što znače one jamice pokraj daščare i okolo zidine, te naredi da se odsad i obnoć straži.

– Uhvatili su se nâs kao muhe konja, – reče Jurić.

[21] *slabega* – lošega, zloga.

– Pa ča nas briga! Dodijat će im.

Divovi se raziđoše. Jože baci na rame motiku i siđe u dolinu. Dočekaše ga crevljar i četiri momka. Lica im blijeda i kisela, glave pokunjene. Gorostasu bijaše čudno pri duši; nije znao kako da govori s tim ljudima u koje je prije gledao kao u bogove. Pitao se, da li su to zbilja oni isti koji su ga onako mučili na motovunskoj zidini.

– Šta ćemo? – upita Škarpa.

– Ćemo prekopavat!

– Nemamo motika.

– Ću kopat ja a vi ćete za manom čistit kamenje. Je ga puno u ovoj zemlji. Ćete ga speljat sve na jedan kup.

I Jože im okrenu leđa, raširi noge, prignu se, zamahnu motikom, uroni je u zemlju, pa potegnu ruke k sebi i rasu punu motiku raspucale grude ispred građana.

– Hu! hu! – hukaše Jože, pregibajući se i uspravljajući kao jablanov vrh pod udarcima bure. Obilat znoj poče mu teći niz čelo i bliještiti mu na prsima. Disao je snažno; mahao sve više motikom koja se sjala na suncu. Napinjao je i nadimao mišice na vratu i na laktovima; kočio noge, slične dvjema stupovima. Ledina je pred njim pucala, gomilala se iza njega i okolo nogu, tako da je gorostas ronio sada u sipku zemlju sve do koljena. Zemlja je škripala, kao da stenje pod udarcima koji je razdiru. Građani su za divom trijebili kamenje, ali ne mogahu odoljeti navali iskopane zemlje što je pred njih padala, jer je Jože dihao sve muklije, sagibao se sve naniže, strmio se navrh nogu, dižući visoko motiku. Mahao je i udario brže i snažnije, opet vonjem svoga znoja i zadahom zemlje.

Kamen odskoči od motike i udari crevljara u nogu. Škarpa ciknu, kleknu i stiskajući od bola zube, stade dalje trijebiti kamenje.

Jože dignu nogu, pokroči naprijed i nastavi rad. Najednom reče pomoćnicima.

– Žejan sam. Meh! Vode!

Motovunjani skočiše k potoku i donesoše pun mijeh. Jože mu otvori nožicu, dignu ga u zrak, turi nožicu u usta. Građani su gledali, kako jabučica skače na orijaševu grlu a čeljusti se polako dižu i spuštaju. Mijeh se praznio i šumio; hladna se voda pjenila na Jožinim usnama; curila je niz runjava prašna prsa i klokotala u grlu, koje je treptalo, srčući požudno.

Kad prestade, div puhnu, cmoknu jezikom i baci prazan mijeh.

– A sad naprijed! – reče Jože i zamahnu motikom.

Tako su oni radili u dolini, a gore na Štriginoj glavici građani se kupili, promatrali rabotnike i pucali od gnjeva.

– Koja sramota! Građani služe kmetu.

– Potjerat ćemo ih iz naše općine – govorio motovunski podeštat.

– E, majstore Škarpa, e! Sram te bilo!

Najviše je to peklo Motovunjane, koji se zakleše da će one iste večeri suditi crevljaru Škarpi i njegovim drugovima. Moraju oprati sa sebe tu ljagu, osvetiti uvredu motovunske časti, pa stojala te lopove i glave. Ali oni iz drugih općina da dadu oduška svojoj ljutini i da im brže prođe dugi ljetni dan, počeše se rugati Motovunjanima.

– Je li istina, da ste Velom Joži i vi onako rabotali pod Motovunom?

– Je li, da je Škarpin djed bio motovunski podeštat?

– A onaj vaš slavni toranj, što ga Jože uzdrma, kucnuvši o nj malim prstom, je li istina da se naherio kao kolac?

Uzalud su podeštati mirili ljude, govoreći im, da crevljareva sramota ne ponizuje sve Motovunjane, jer ćeš u svakoj staji naći po koju šugavu ovcu. Možda je razbojnik Jože ulovio one nesretnike kao mačka miševe, te ih prisilio da mu rade.

Sve badava. Netko je vidio, kako je Škarpa pošao Joži u susret. Motovunjani su osramoćeni za sva vremena.

Građani jedva dočekaše zapad sunca.

Umorni i prašni stigoše Škarpa i njegovi drugovi o sutonu u tabor. Dočeka ih kiša kamenja, zviždanje i tuljenje. Crevljar je nešto vikao u onoj zbrci; mahao je rukama i poskakivao na hromoj nozi. Rulja ne htjede ni da ga čuje. Motovunjani se zaletješe na nesretnike; pograbiše ih, baciše im konopce o vrat i objesiše ih o suh bor.

– Spasili smo svoj dobar glas! – rekoše Motovunjani, i kamen im se svali sa srca.

– Nije po zakonu, al' je ipak u redu! – zamumlja motovunski podeštat.

Dva dana visjela su ona tjelesa o borovoj grani.

Trećeg dana skinuše građani leševe da ih bace u koju jamu. Kod svakoga nesretnika nađoše u džepu po dva zlatna novca.

– To im je bila plata, – reče netko. – Jožin novac.

Građani se zamisliše. Šapat poleti logorom.

– Bili smo nagli i okrutni.

– Veli Jože dobro plaća!

– Pet takvih nadnica, pa si bogat čovjek.

– Braćo – klikne neki Labinjanin – ja ću biti iskren. Mi smo svi siromašni građani, a za siromaha nije sramota raditi.

– Zašto nam gospoda ne dadu da nešto zaslužimo?

– Tjeraju nas na divove da osvojimo zlato, pa da ono zatim uđe u njihov džep.

– Mučimo se radije za sve!

– Ljudi – klikne opet Labinjanin – služimo onoga koji nas bolje plaća. To vam velim jer znam dobro našu gospodu. Drže nas ovdje da crknemo od glada. Oni su krivi što se kmeti pobuniše.

I rulja, mjesto da baci leševe u dolinu, iskopa im grob. Građani se pomoliše nad mrtvacima, sahraniše ih i posadiše križ.

One su noći gorjele dugo vatre na Štriginoj glavici i vodili se govori i dogovori do preko zore.

Sunce granu. Čete građana spustiše se u dolinu, stupiše pred Jožu.

– Ča je, ljudi? – upita ih kmet naslonivši se na držak motike.

– Jože, naši su nas glavari nahuckali na vas. Otvorismo oči, uvidjesmo prevaru.

– Pa ča ću vam ja?

– Unajmi nas ti!

– Ma ja vas ne trebam.

– Šjor Jože, kušajte nas jedan dan pa ćete vidjeti, da znamo i mi kako se drži motika u ruci i nosi kamenje i trijebi trnje. Danas ćemo badava raditi.

– To ne! Svako se delo mora pošteno platit. Čovik ni blago.

– To je odgovor! To je ono čega ne znadu naša gospoda! – kliknuše građani i gotovo kleknuše pred gorostasom, moleći ga da ih ne odbije.

– Ma ča ću s vami? – pitaše ih Jože. Naše motike nisu za vas. Kušajte.

Jože usadi motiku u grudu. Dvadeset momaka pohrli da je trgnu iz zemlje; znoj proteče, ali trud im ostade jalov – motika se ne maknu.

– No, eto!

Građani ga gledahu pokunjeni.

– Ha – klikne Jože. Možda plug. Počekajte me tuka!

Ljudeskara potrči na strminu gdje su tri orijaša orala i vrati se noseći s drugovima plug. Građani su klimali glavom. Kako orati tim plugom kad ne mogu maknuti ni one motike?

– Vež'te i potežite! – reče Jože i baci im snop konopa.

Građani su oklijevali. Gledali su ispod oka kao da su htjeli zaviriti jedan drugome u dušu. Ali sva su ona lica bila blijeda; u očima je plamsalo žuto svijetlo – gramženje za zlatom. Svi su osjećali da se to mora zbiti, jer ih na to goni neodoljiva sila. Njihove se glave pokunjiše još više, pogledi im postadoše još gladniji. Najednom se prenuše, baciše pod noge i posljednji sram. Građani se latiše konopa, priđoše plugu.

Preko sto ljudi poče vući. Ostali se namjestiše da tiskaju i guraju.

Jože prihvati ručice, uroni lemeš u ledinu. Konopi se napeše, stotine nogu upru o zemlju, zahropota mnoštvo prsiju. Plug zaškripnu, ali se ne makne. Škrinu i zaječi drveni plug kao da se opire naprezanju onog roja patuljaka; zastenje kao da zove snagu Jožinih volova, koji su u taj trenutak buljili iz obližnje ograde u onu rulju. Životinje su mukale kao da im nije pravo, što ti maleni ljudi navališe na gredelj, koji samo one mogahu dignuti, uspraviti i ponijeti na daleku među poljsku.

Jože upre iz petnih žila o ručice nasloni se na raspon, izboči prsa, digne čelo.

– *F o r z a !* – kliknuše građani.

– Šti[22]! – grmnu Jože. Plug se maknu, zaljulja se i zabrazdi ledinom, vučen i tiskan od građana, prignutih, znojnih i crvenih u licu, a ravnan rukom kmeta orijaša.

VI.

Žetva je – vesela, obilna žetva – oko Psoglavčeva brda. Bog je blagoslovio rad kmeta-diva. Cio dan nose i vuku građani-nadničari žito na brijeg. One su daščare pune: žitnice su krcate zrnja, staje su preuske za marvu. Plastovi se nižu na obronku. Kladare drva dižu se okolo grada kao kule i tornjevi. Nalik je grad kmetova-orijaša, vrh onoga brežuljka, na brod, što se uznio povrh vala, krcat svake blagodati. Kada sunce zapada i prvi se prameni jesenje magle vuku strminama, rekao bih da se ta lađa ljulja na gorskom zelenilu. Na njoj su orijaški mornari, velji šatori i drvene kule. Grad je kmetova-orijaša za vrijeme žetve kao veliko srce koje prima iz stotinu žila krv, punu sokova i topline, da se prometne u dojku iz koje će, kao iz vrela, ići zemnicima hrana. Raduju se divovi. I građanima je uskliktalo srce. Glavar divova, onaj neotesani Jože, darežljiv je kao sunce na nebu. Otkada se vratio kamarlengo Civetta iz Motovuna s nekoliko vozova vina, Jože se pomalo sasvim promijenio i postao uzor-čovjekom. Pije kao kakav vlastelin, jogunast je i ponosi se da je praunuk nekoga kralja Dragonje, čija čaša i kruna da rese i dan-danas oltare motovunske crkve. – Građane ne boli glava što se taj varvarin uzoholio i što se počeo svađati sa svojim drugovima. Jože se gotovo sprijateljio s bivšim gospodarima; daje svakome zarade i sipa novac na pregršti. Vitezova i plemića nestade sa Štrigine glavice. Rekoše da im ponos ne dopušta ugovarati s kmetima i prosjačiti od njih milostinju, pa odjezdiše svojim kulama. Za njih je ipak lako: tu oni sada vrebaju po cestama putnike i trgovce. A što bi građani bez Velog Jože? Gorostas još ne zna što vrijedi zlato, pa im ga baca kao proso pticama; oni će do malo dana u gradove s punim džepovima. – A i doba je da se jednom ide; zima je na domaku, a Jože im reče da je već ugledao dno one jame iz koje grabi zlato. Gorostas zato ne haje jer su mu staje i žitnice već pune. Građani pak vele: »Idimo doma! Kad potrošimo, mi ćemo opet k Joži!« I neki su podeštati već otišli sa Štrigine glavice. Rekoše da ih spopadne srdžba, kad ugledaju kako njihovi općinari robuju kmetu. Građani vele da gospoda idu u gradove jer slute, da će skoro prestati ta žetva zlata na Psoglavčevu brdu; dočekat će podeštati i plemići građane u gradu pa im u ime štatuta i privilegija zaviriti u kese i izmamiti novac. Sve to znadu radnici i trgovci, jedino kamarlenga Civettu ne mogu nikako odgonetnuti. On ne traži od kmetova novaca;

---

[22] *šti* – tako seljaci nutkaju i vabe govedo da povuče kola.

laska im i savjetuje ih u neprilici. Pred mjesec dana sklonio kamarlengo Velog Jožu da mu dođe u goste; opi ga, a ipak ne dirnu u zlato što ga je gorostas donio u njedrima; druga se neka gospoda potrudiše da riješe orijaša toga tereta.

Kamarlengu je pače pošlo za rukom umiješati se u svađe što nastaše između divova; govorka se da im je on nekom prilikom i sudio, te ih pomirio. Civetta ne psuje građane što rade kao težaci i stiska oba oka da koješta ne vidi. Podeštati odlaze; on ostaje sa svojim slugama. Gradi na Štriginoj glavici daščaru – sigurno će prezimiti u tim gorama. Što snuje taj Mlečić, kad su kmeti slobodni i jaki a div Jože prosipa posljednje dukate? Svršila je žetva za divove i berba zlata za građane – doba da se ide. Kad svane premaljeće, oni će opet amo da vide je li Veli Jože naišao na koju novu riznicu.

Tako govore građani i vrše posljednje radnje okolo Psoglavčeva brda. Spušta se magla, pušu prvi hladni vjetrovi. Građani se dižu da putuju. Primorci su već otišli. Svakog jutra kreće po koja četa sa Štrigine glavice. Tabor je gotovo opustio i počeo se žutjeti od opala lišća.

Posljednji koji prođe, bijaše motovunski podeštat.

– Idemo i mi? – reče jednog dana kamarlengu.

– Ostajem – odgovori Civetta.

– A čemu?

– Ja ću natrag s Velim Jožom.

– Šalite se, kamarlengo. Izgubili smo zauvijek kmete.

– Nismo.

– Al ne vidite što se zbilo!? Prenuše se, složiše se. Muka im urodi. Oni nas više ne trebaju.

– Trebaju. Staza je do slobode duga i trnovita.

– Oni je već prevališe svojim orijaškim nogama. Oni nas prekoračiše. Građani su služili svome bivšemu robu.

– Građani su služili zlatu. Puzali su pred zlatnim teletom: nisu se klanjali tom orijašu sa glinenim nogama. Dobro je što naši izmamiše novac iz kmetskih šaka, ali je kmet sam rudnik koji ne smije nikako iz naših ruku. Ono što gorostas mora svladati da dođe do prave slobode, leži u njemu. S time računamo.

– Vi se onda nadate da ćete u njemu utući čovjeka.

– Taj je čovjek još uvijek tako malen da ga ne treba ni svladati. Dosta mi je da kakogod pospješim ono što će se svakako desiti.

I podeštat, vidjevši, da se Civetta ne da nagovoriti, krene prema Motovunu. Jahao je sav zabrinut, razmišljajući, kako će dočekati gladne godine koje su već sada prijetile.

Njegove pratnje nestade iza gora a Civetta je dugo sjedio pred svojom daščarom s nekoliko građana, koji se bijahu zakleli da ga ne će pustiti sama između onih divljaka.

*

Neopaženo požutjelo je lišće jasenovo i lješnikovo, porumenjele su grančice na svibu i drijenu, a plodovi kurike i veprine sinuše po grmovima kao kapljice krvi.

Polagano umire jesen na ležaju opala lišća. Strnad šušti na njivama. Šumore grane na vrbama pokraj potoka. Plaču vode, silazeći iz gorskih izvora.

Dan je vedar, tih i tugaljiv. Sunčane zrake ne žegu više zemlju; lome se u sve boje duge na kapljama rose što ih magla ostavila na hrastovu listu, na klasu poljske preslice, na kapici mahovine; na vlatu trave.

Na poljani usred Psoglavčeva grada sastali se svi divovi da proslave svoj uspjeh i da se dogovore kako će porazdijeliti među sobom ljetinu. Veselje njihovo iskreno je i veliko – ta prvi je put što imaju u rukama nešto svoje. Slobodni su i imućni; odbili su napadaje plemića a građani se vratiše k svojim kućama. Prvi je put što su svi na okupu, ne da rade, no da se vesele. – Čuture im pune kamarlengova vina, miris pečenih ovnova draška im nozdrve, usklici im odjekuju po bližnjim docima. U posljednje su se doba često svađali, palo je i grdnih riječi, ali će danas sve to prestati. Jože se doduše nešto osilio i stekao neprijateljâ u družini, no on je ipak čovjek; ta bez njega ne bi bili dočekali takova dana. Pravo je što je sio na prvo mjesto kao kakav gazda. Kmet je Liberat sada njihov glavar, al je Veli Jože ipak najjači među njima, pa nek se momak ponosi.

Divovi jedu i piju. Jože se povalio na bok, podupro laktom glavu; priča po stoti put o oluji na moru i o galeotu Iliji. Govori kako bi valjalo sazdati grad od kamena, kao što je bio onaj bana Dragonje.

– A, ja! Pa da te zatim okrunimo za kralja. To bi ti htel – oglasi se Ivan, mlad ovčar.

– Muč'! – zagrmi Jože. Ti si za brave past i za nič drugo.

– Ma ti jiš moje brave.

– Bravi su svih nas, a paseš jih na mojoj zemlji.

– Ma baš tvoja!

– A čigova? Sva je zemlja va dolcu moja.

Jože izbulji oči na ovčara, kao da će ga živa progutati. Ivan umukne; ostali udariše u pjevanje da prekinu prepirku.

Nisu htjeli da se danas svađaju; samo je Liberata i Jurića nešto i sada bockalo protiv Jože, pa su sokolili pogledima ovčara. Liberat je bio kivan na Jožu, jer mu Branenčanin ote zemlju u docu. Jurić je pak govorio da ga je Jože prevario i pokrao. Prevari ga, zatajivši mu vrijednost zlata; a pokrade ga, potrošivši novac što ga je on, Jurić, prvi našao.

– Ča je huje[23]: ukrast šaku sena ili jamu zlata? – viknu Jurić. Ali divovi ga ne čuše; grmjeli su sada u zboru, i pjesma je tutnjela klancima okolo brda.

Sjedjeli kmetovi u travi i lišću pokraj vozova sijena, nedaleko daščara u kojima je mukala i blejala stoka. Poljsko je oruđe ležalo oko njih. Psi su lajali; konji su rzali razdragani vonjom pokošenih livada. – I stariji kmetovi počeše pričati svoje doživljaje. Koliko patnja i stradanja! Koliko nasilja! A oni su sve to podnosili, puštali da ih grde i muče, bojali se ludo građana i vitezova, koje možeš pogaziti kao hrušteve.

– Smo bili kako blago!

Jože šuti, al drži visoko glavu. To nije više onaj težak koji je negda čučio pod motovunskom zidinom čekajući pečenku. Nešto ponosno i tvrdo stoji sada orijašu između obrva a oči mu gore. Opio ga slobodan život, rad i osjećaj snage. U njemu se probudi nešto što se ne umiri poniženjem građana i bijegom plemića; kao da traži otpor protiv koga će razviti snagu što ga guši i sili da plane. Od nekoga vremena on vidi da su kmetovi nezahvalni prema njemu, da bi se svaki od njih htio postaviti na čelo zadruge, a to ga boli. Priznaju mu da je najjači, ali ga ne drže dosta pametnim. A tko je više od njega doživio i na kopnu i na moru? Tko im otvori oči? Jože se ipak nada da će ga danas nagraditi i udijeliti mu obilatiji dio: vidjet će se kod diobe kako ga štuju.

Sunce je bilo već visoko na nebu kad se divovi nasitiše i ispjevaše. Digoše se da započnu diobom. Već kad su dijelili drva, neki se od njih naljutiše i počeše vikati. Teškom mukom pođe za rukom starijim kmetima umiriti nezadovoljne, te priđoše k stoci o koju gotovo da se ne potukoše. Ovčara Ivana moradoše vezati da ne navali na glavara Liberata. Bili su već svi kivni jedan na drugoga kadno prijeđoše na žito i kukuruz. Jože se prvi pomami tvrdeći da njega ide mnogo više.

– Ja sam skopal i izoral dolac ispod Štriginega brda a dolac je napunil žitnice. To je sve moja muka.

– Mučili su se oni iz grada – reče Liberat.

– Pak! Sam ih i plaćeval.

– Si, ma s mojimi beči – vikne Jurić.

– Pravo govori Jurić. Zač im je dal ono zlato? Ni bilo njegovo – umiješa se ovčar Ivan.

– Svaka čas' tebi, Jože! – rekne stari kmet Marko. Si čovik i znaš s ljudima ishajat[24]. Ja, dolac je dal čuda žita, ma su delali oni iz grada. Ti si ležal i pil. Ne govori da si se puno mučil. Smo mi već nego ti. Svaka čas' tebi, Jože! Ma si ih plaćeval s beči ča jih je našal Jurić, a su bili beči svih nas. – Ča ni tako, ljudi?

– Vero ja![25] Tako je!

---

[23] *huje* (čak.) – gore

[24] *s ljudima ishajat* – snalaziti se, izići na kraj s ljudima.

[25] *Vero ja!* (istr. tal.) – Tako je!

– Huncuti! Lupeži! – plane Jože i stane psovati, crven u licu s nabreklim žilama na vratu. Njegova je dolina, on ju je izorao i posijao. Građani su čeprkali kao kokoši po oranici i smetali ga u poslu. On je puštao da rade i darivao ih zlatom, samo da se okane zanovijetanja i da budu mirni.

– A ča će ti sve to žito?

– Ča te briga! Ča je moje – je moje.

– Volil bi jopet služit gospodinu nego tebi – vikne Jurić.

Jože se uzalud žestio. Kmetovi su ga sada gledali mrki, mučaljivi. Branenčanin vidje da su gotovo svi protiv njega i da ga se ne boje, pa se još više uspali. Potrči k daščari, otvori vrata, skoči na stog žita. Rukama i laktima stane gurati i bacati zrnje izvan daščare, u oblaku pljeve i prašine.

– Na psi! Na vam! Moja muka! Moj trud!

– Si munjen! – klicahu mu kmetovi, spremni navaliti na mahnica.

Jože se najednom umiri, iziđe iz daščare.

– Dobro je! Ste svi kontra mene. Ja grem, ma mojega žita ne ćete godit!

*

One iste noći gledao je kamarlengo Civetta sa Štrigine glavice kako požar bukti u Psoglavčevu gradu. Gorjele su daščare i cerovi na rubu poljane. Ognjeni jezici drhtahu na vjetru, dizahu se sve naviše ližući daske i slamu na krovovima, a stabla se upaljivahu. Grad je gorio, sličan lomači na vrhuncu brda.

Iskre su letjele naokolo, vrcajući iz dasaka i iz krošnji stabala. Velike sjene vrzahu se okolo vatre: stoka je bježala, mučući i blejeći, niz obronak. Čopor konja srtao iz staje, kasao niza strminu; topot je tutnjio dolinom; vjetar je nosio daleko rzanje. Gle, nekoliko sjena juri u dolinu; srću preko krša – gone nekoga. U rukama su im klade kojima mašu. – »Jože! brek!« čuje se vika u huku vjetra. Sjene su sišle u dolac, razišle se i sve nekoga traže po šumici i pokraj potoka.

– Civetta sjedi, gleda požar i zublje u docu. Raduje se nenadanomu događaju. Najednom začu lupu koraka. Visoka sjena banu preda nj. Dihala je duboko.

Div, okrenut leđima prema vatri, razdrapana odijela i kose što se vijaše u vjetru, pričini se Mlečiću demonom koga pakao izbaci. Civettino se lice produži i problijedi.

Sjena stajaše pred Mlečićem. Najednom se poguri, nešto šapnu i pruži ruku što sinu u ruju požara kao da je naštrapana krvlju.

– Tko je to?

– Mi date vina? – šanu došljak.

– Ti si, Jože! Što se dogodilo?

– Hteli me ubit. Mi date?

Kamarlengo povede gorostasa na zapadnu stranu brijega. Tu se pod proplankom odroniše davno pećine i otvori jama.

– Ovdje te ne će naći – reče kamarlengo.

Civetta otide pa se doskora vrati s momkom koji je nosio vino.

– Na! Pij i govori.

Jože je sjedio i gledao mrko preda se.

– Lupeži! Vragi! Mene udrit! Ćemo videt!

Civetta je šutio i čekao.

– Tko je upalio grad? – upita.

– Ja.

– A zašto?

– Ukrali su moje žito. Hteli bi moju muku. Sve za njih! Ča su oni meni? Nič. Ja sam iz jednoga kraja, a oni iz drugega. Govore kako ja, i to je sve...

– A, vidiš!

– Su morda oni gospoda pa da jim ja služim kako hlapac?

– Pravo imaš!

– A ča je moje, morem i zgoret. Oni mene tuć, ubit? Su huji[26] od grajana. Va gradu su gospoda, a oni? Kmeti kao i ja.

– Da nije tebe bilo, služili bi sada gospodarima.

– Nego da bi! Sad bi oni hteli da ja njim služim. Ću raje[27] delat jopet za gospodu. Gospodin je gospodin, a ča su oni?

– S nama ti je ipak bolje bilo.

– Je hudo bilo, ma drugačije. Znal sam barem koga služim. Ča? Liberat da bude moj glavar? Čujte, gospodine, neka mi daju moj plug i voz i motiku pa ja ne grem već na grad. Ću živet sam va dolcu; ću sam delat.

– Dobro je! Ja ću sutra k njima.

– Ma ja ću moju zemlju! Dolac je moj.

– Ne boj se!

– Ste čovik, gospodine!

I Jože poče grditi svoje drugove. Ovčar Ivan krade po njivama i goni stado u štetu. Jože mu jednom ubio zbog toga kravu u svome docu pa ga ovčar mrzi. Liberat se pola-komio za njegovom oranicom u dolini a ludom Juriću ne da ono nesretno zlato još uvijek

[26] *huji* (čak.) – gori

[27] *raje* (čak.) – radije

mira. Svi su mu zavidni što je prvi među njima, i njegovo je žito najbolje, i njegovi su kukuruzi najjedriji. Govore mu da je bahat i svadljivac, a svaki se od njih jagmi da bude glavarom, i kolju se gotovo svaki dan za pedalj zemlje. Tuže se da je pijanica, ali Civetta dobro zna da je i njima vino ugodilo.

Kamarlengov se napitak porazgovori u Joži, a gorostas poče bulazniti o kralju Dragonji, o galeotu Iliji, o slobodi, za koju da bi i krv dao.

O ponoći orijaš zaspi; kamarlengo se vrati u daščaru.

Svitalo je jesenje sunce kad Civetta ustane i siđe u dolinu.

*

Divovi su po docu tražili pobjeglu stoku i konje; kupili su živinu i tjerali je prema gradu. Bili su pokunjeni, srvani od bdenja i tuge.

– Bog s njimi, gospodine! – pozdravljahu kmetovi kamarlenga, a glas im bijaše mek i tih, lica krotka.

– Bog, ljudi! Što vam se to dogodilo?

– Zlo je. Jože nam zapalil grad.

– Al kako to? Zašto?

– Eto, tako. Posvadili se, pa Jože pošal va dolac. Vrnul se je obnoć nazad i zapalil.

– Pa onda?

– Videli su ga ljudi pa su ga hteli ubit, al jim je pobegal. Sve je zgorelo. Ho'te s nami pa ćete videt.

I kmetovi povedoše kamarlenga u grad.

Garište se još pušilo. Stogovi izgorjela žita ležali baš ondje gdje se juče dizahu daščare. Nekoliko greda nestalih staja držahu se jošte uspravno pokraj stogova, ali bijahu crne od vatre, prelomljene od vjetrine. Amo tamo po poljani ležale mrcine konja i volova a oko njih vrzli se psi. Jata gavranova kupila se grakćući na ostacima kladara; čekala su da se ljudi maknu s brijega ili da im bace strvine u dolac. Debla cerova stršila uvis. Sve bijaše sivo od pepela, crno od dima.

– A što ćete sad?

– Ćemo kaštigat onoga palikuću – reče kmet Liberat.

– A tko vam je glavar?

– Sam ja.

– I vi ste to dopustili?

– A ča ću ja kad me ne slušaju? Svi su zločesti, a Jože je najhuji. Delaju i muče se, ma su kao munjeni.

– Sam rekal ja – poče kmet Toma – da je to mesto prokleto. Posvuda kosti. Pa to zlato, pa zidi! Ja govorim da gremo na koju drugu goru.

– Ni to, ne! Zemlja je Božja. Nego čujte, gospodine – reče kmet Ivan. Mi nimamo pravega čovika, ki bi s nami ravnat. Mi smo brižni kmeti. Htel bi nam se čovik pametan, študijan, ki bi s nami znal lepo ravnat i rekal nam ča i kako, i kega bi mi štimali i rad poslušali. Onda bi sve dobro bilo i ne bi se takove stvari dogajale. Ma ovako, ča nam koristi bit liberi?

– Vero ja! Predika kako čovik!

– I ja držim da je tako – reče Civetta. Vama se hoće glavara, i to pravoga.

– A ča bi bilo kad biste Vi prišli k nam i bili naš poglavar?

– Ja?! Što vam to pada na um? Potražite ga među vama.

– Mi nismo za to. Dajte Vi. Ćete videt kako ćemo onda delat.

Civetta se sve nećkao, a govorio tako da je još više poticao težake da ustaju u svojoj želji. Nakon duga pogovaranja kamarlengo poče popuštati. Pošto mu oni obećaše da će ga u svemu slušati, pristane i zada im riječ da će s njima kao sa slobodnim ljudima. Prošeta se još jednom poljanom, te odredi da bace one mrcine, ugarke i pepeo u klanac i da posijeku po šumama daske za nove daščare. Njihova stoka nije mnogo pretrpjela pa se nije bojati glada. Do koji dan porazdijelit će svi skupa zemlju te započeti da krče i oru. On će k njima svako jutro. Reče im da puste na miru Jožu, koga će on sâm potražiti. Divovi se utješiše i popratiše sve do doca svoga novoga glavara.

– Zaludu – reče kmet Liberat – gospodin je gospodin.

– Ma i vraga, samo ne Jožeta!

– Kako je sve laglje kada kigod zapoveda!

I one su večeri divovi opet pili i pjevali na opustošenom vrhuncu Psoglavčeva brijega.

*

Crne su vijesti stizale kamarlengu.

Poručivao mu je podeštat da građani vole gladovati no dati Jožin novac, kojim bi on htio kupiti živeža. Motovunska je šuma pusta, i proto se Dalla Zonta uzalud muči da nađe u gradu radnike. Mletački senat šalje pisma, opominje i prijeti motovunskom vijeću. Građani za to mare i ne mare. Općinska blagajna prazna, a Motovunjani lihvare onim prokletim zlatom. Po njivama ni oranja ni kopanja. Do koji dan ne ćeš naći ni kore hljeba u Motovunu. Zavladao nered. Plemići se prometnuše u razbojnike. Naoružaše služinčad pa haraju po selima, prijeteći gradovima da će udariti na njih namete. Najžešće se uzgoropadio vitez Odo Wachsensteinski. Sve je nagnulo u grad da ne pogine od oskudice

i od mača, a u Motovunu poskupio živež kao oko u glavi. – Što je bilo vina u općinskome podrumu, sve mu rado šalje jer bi strašno bilo kad bi se gladni građani bacili na piće. Podeštat moli kamarlenga da se okani onih divljaka i pohrli u Motovun, gdje će biti svima od pomoći.

Civetta, netom primi vino, povede voz k divovima i dade im ga za marvu. One iste večeri poruči kamarlengo podeštatu da mu eto šalje stoku, a da će domalo obradovati Motovunjane još ljepšim darom. On ostaje na Štriginoj glavici. Neka se podeštat tješi i ne boji glada dok je volova i ovaca na Psoglavčevu brdu. I od toga dana prodavao je Civetta divovima sve skuplje vino. Zlatna jama bila je već prazna. Zalud su kmetovi kucali motikama i kopali rupe. Iskopaše jednom duboku jamu i naiđoše na spilju kojoj se na dnu nešto svjetlucalo. – »Zlato!« kliknuše i nagnuše kao jedan čovjek da se provuku kroz prohod. U uskome prorovu nasta borba između divova. Uhvatiše se u koštac: gušili se šakama, bili nogama. Borili se žestoko, dok vidješe da ono nije zlato, no hrpa gljiva što se sjaju u vlažnu polumraku.

Ovčar se Ivan proslavi kao pijanica. Krao je drugovima blago i davao ga kamarlengovoj družini: vola za pô brente vina. Gotovo svakoga trećeg dana gonili su građani volove i ovce u Motovun i u druge gradove. – Divovi su opet hranili, a da toga nisu ni znali, sva obližnja mjesta. Stoka je iščezavala, ali su kmetovi na drugo mislili. Očekivali su dan kad će im Civetta porazdijeliti zemlju, pa su o tome vodili već sada prepirke i svađe. Kamarlengo je navlaš puštao da minu dani i sedmice. Pirio je razdor. Huckao ih, ali uvijek s medom na jeziku, govoreći im o slozi. – Samo je Jožu poticao na bunu; tjerao ga da se osveti svojim drugovima. Bijaše se Branenčanin povukao u dolac. Radio je malo i polazio k Civetti da se izbrblja. Civettini su ga drugovi dočekivali spočetka laskavim usklicima i gostili ga s nekim strahom, ali što se više gorostas podavaše dangubi, hvalisanju i piću, to su oni postajali drskiji prema njemu. Jože se iznova nauči svemu tome; nije se više ljutio što se gospoda s njime ljuto šale: – ta oni mu povlađuju svaku riječ kada grdi one u gradu.

Tek o Božiću pričini se Civetti da je nadošlo vrijeme baciti među seljake pravu jabuku razdora.

Rano ujutro dođe kamarlengo u grad, pozove kmetove i javi im da će razdijeliti zemlju.

Pet dana obilazili su svi skupa strmine i doce, mjereći njive, udarajući međe, pravdajući se za svaki kamen. Civetta se nije ni nadao da će naći u kmeta takovu pohlepu za zemljom. Uvjeri se da mu nije od potrebe udesiti diobu na takav način, da se kasnije još gore počupaju među sobom. Dosta je da su susjedi pa će se posvaditi o svaku grudu, o svaki grm. – Najteže je bilo s dolinom između Psoglavčeva brda i Štrigine glavice.

– Pustimo je Joži – reče kamarlengo – on ju je i do sada kopao.

Ali kmetovi da se pomame. To je najbolja zemlja! Jože ju je oteo drugima, baš razbojnički. Dva dana mučio se Civetta s njima, dok ne reče da će pô doca pripasti Joži a

druga polovica Liberatu i starome Marku. Kamarlengo je znao da će baš ta dioba postati vrelom jada.

Civetta ispiše o svemu neki spis, udari na nj pečate i postavi pred divove knjižurinu na kojoj se vidi srebrn križ.

– Zakunite se na toj knjizi i na tome križu da ćete se držati ugovora i da ćete štovati tuđe.

I divovi se zakleše.

One iste večeri reče Civetta Joži, koji je dio doca zapao njega, a koji Liberata i Marka. Gorostas problijedi; usne mu zadrhtaše.

– Ja nisam bil s vami. Ja ne znam nič. Dolac je moj.

– Jože, i ti se moraš pokoriti. Stvar je gotova.

– Ja nisam prisegal.

Civetta stade pričati gorostasu kako kmetovi vele da su bili i preveć blagi prema njemu: oprostiše mu zločin, dadoše mu najbolji dio doca.

– Nepravedno je – reče Civetta – al sam se bojao da će biti i gore. Što ćeš? Njih je dvadeset, a ti si sâm. Preboli!

Branenčanin skoči na noge, potrča u dolinu.

VII.

Kmet je uživao što je gospodar komadao zemlje. Nov se osjećaj budio u težaku – biti vlasnik, moći kazati: »To je moja njiva! Moja šuma!« On će podignuti strehu na svojoj grudi, napuniti je marvom i pšenicom, živjeti sam i slobodan. Kmetovi se latiše motika i pohrliše na krčevine i ledine da kušaju zemlju. Ali ne potraja dugo, i neki rekoše: »Zapala me loša zemlja: susjedova je mnogo bolja!« Drugi protužiše: »Nije najgore, ali je moj dio najmanji, i susjed prelazi preko mojega.« Do nekoliko dana svi su tvrdili da ih drugi prevariše. Čemu ne razdijeliše dolac u dvadeset dijelova da svakoga nešto dopade, ta ono je – zemlja! Zašto Joži, Liberatu i Marku što vrijedi, a njima zemlja plitka i rđava? Sad je gore nego prije. Dosad su imali svi jednako pa se nije nitko tužio.

Jurić prelomi pred svima motiku i baci je u trnje.

– Darujem vam svoj del! Ča će mi stene? Raje nič!

– Nî poštenja na svetu! – reče Toma, koji je pričao kako ga pokraše kod mjerenja zemlje i zahtijevao da mu se pomaknu međaši.

– A to je pravo da drugi gredu preko mojega? – klicao je treći.

I nova borba usplamti među kmetovima.

Zabrinu ih stoka koja je naglo iščezavala. Civetta im poruči da izaberu novoga glavara, jer se on vraća u Motovun. I sada je svaki od njih htio dovinuti se te časti: – starci su kazivali svoje sijede vlasi, mlađi svoje jake mišice. Divovi su opet provodili dane u svađi i život im postajaše sve teži.

Liberat i Marko nisu se još usuđivali u dolac da obrađuju svoju zemlju. Bojali su se Jože. Bijaše Branenčanin poručio kmetovima da se on nije zakleo na knjizi sa srebrnim križem i da on ne će da znade za onu njihovu diobu. Dolac je uvijek bio njegov pa nek se nitko ne usudi dirnuti u njegovu zemlju. Civetta reče da on u tu prepirku ne ulazi; neka svaki od njih brani svoja prava kako zna i može.

Istom poslije desetak dana spusti se stari kmet Marko u dolinu i stane se šuljati okolo svoje zemlje.

– Ča delaš tuka? – vikne potrčavši kmetu u susret.

– Oči su za gledat.

– Ča iščeš na mojem?

– Na tvojem ne iščem nič. Grem na moju zemlju.

– Kade je ta tvoja zemlja? Greš ća!?

– Ja sam tuka gospodar!

I kmet Marko prekorači plot.

– Greš, ali ne? – ruknu Jože; a videći da ga Marko i ne gleda, zaleti se na kmeta.

Gonili su se bijesno; tukli se bez milosrđa. Do dva puta povali Jože Marka i izmrcvari mu šakama lice. Starac kmet, uvidjev da bi mogao podleći, istrgne se Jožinim šakama i udari u bijeg. Branenčanin ga tjerao sve do strmine, prijeteći mu da će ga drugi put ubiti kao psa.

Kad se Marko pokaza u gradu onako izgreben i istučen, svi kmetovi digoše viku protiv razbojnika. Ne puštati gospodara na svoje, udariti starca! To je sve jer ga nisu kaznili kad im upali grad. Civetta je mudar i pravedan, ali je preveć blag. Nije na diku kad te gospodar šiba, ali da te kmet bije, to je ruglo i sramota. Liberat je molio i kumio drugove da siđu svi skupa u dô, pa da se obore na goropadnika: neka ga ulove i vežu. Budu li svi složni, lako će ga ukrotiti; inače ne će nitko smjeti u dolinu a to bi bilo nečuveno i sramota za sve težake. Ali su svi kmetovi bili zavidni Marku i Liberatu što ih je dopao komad zemlje u docu, pa su se u srcu radovali svemu tome i nadali se da će Jože još jače bješnjeti.

– Niste ljudi! – ljutio se Liberat.

– Ča mi imamo od toga ča smo skupa? Ma baš nič! – govorio je kmet Marko.

– Znaš ča – reče kmet Toma Liberatu. Daj ti meni tu zemlju u docu a zami onu moju blizu šume.

– To bi vi hteli, ma ja nisam munjen. Ja se ne bojim Jožeta. Ćete videt! – odgovori Liberat. Ma ako mi se ča dogodi, ćete bit vi krivi i pred ljudi i pred Bogom.

– Se bojiš! – narugaše mu se kmeti.

Onoga istoga dana pogna Liberat svoga posljednjeg vola ka kamarlengu. Kmet stane moliti Civettu neka se zauzme za nj i dovede Jožu k razboru. Kamarlengo pogosti kmeta, ali mu reče da on nije više njihov glavar jer da je obolio i da se sprema na odlazak.

– Uredite sve to sami! Ta, niste djeca.

– Smo huji nego otroki. Ako grete, ćemo se poklat mej nami.

Civetta se ne dade skloniti. Nije htio ništa čuti o Joži i o diobi zemlje.

– Glejte, – reče Liberat – zel sam motiku. Rad bih išal dole na dolac da delam... ma oni Antikrist. Ne će bit dobrega!

– Pa idite Vi niste star i slab kao Marko. Jože će se Vas čuvati.

– Ho'te i Vi s manom.

– Ne pačam se. Čujte, Liberato; evo Vam ugovor i pokažite ga Joži. Drž'te i svetu knjigu pa se Branenčanin ne će usuditi da Vam se opre. Čuvat će se svetogrđa.

– Vero da je. Sad grem – klikne kmet, poljubi srebrni krst i djene knjigu za pas.

Liberat uze motiku i krenu u dolac.

Bijaše vedar zimski dan, samo je tanka maglena koprena ležala je na dolini. Vidjela se kroz nju oveća stabla i bljeskanje potoka koji je žuborio. Već dugo čuje kmet poziv te vode sred lijepe uvale. Govori mu ono klokotanje o svježem napitku sred ljetnoga dana, kad sunce peče, a žeđa pali grlo, i o čarobnoj moći vode, kada gore žuljevi na rukama. Priča mu onaj romon o grudi punoj sokova, o brazdama i o korijenju što siše vodu. Pjeva potočić kmetu pjesmu o usjevu i o voćnjaku gdje će zamirisati i dozreti voće. – Da, baš u toj dolini procvast će na zemlji najgizdaviji cvijet njezin i sinut će na suncu najljepše uzdarje njeno! Nema na njoj ni trnja ni kamenja, ravna je kao dlan, natapana potokom i ovjenčana plotovima kaline i lješnjaka. Trava što se zeleni na njoj i usred zime, i drveće, uvijeke kitno i bujno, kazuje težaku da je ona možda posljednji kutić nestaloga raja zemaljskoga. »To je prava zemlja!« šane kmet pa poljubi opet knjigu i pokroči življe. Kad Liberat stigne u dô, magle je bilo već nestalo; mokro drvlje i stijenje blistaše se na suncu kao da je orošeno rosom.

– Pravi raj!

U docu nije bilo nikoga, samo su ptice crnih krila i bijela repa skakutale na obali potoka. Sunčano je svijetlo plavilo kotlinu. Po stranama gora lutali su pramenovi magle. Gore na zidini Psoglavčeva grada sunčala se tri gorostasa.

Liberat je sav blažen promatrao svoju zemlju. Uze motiku, raširi noge i zamahnu. Crnica je bila masna, gusta i jedra – pravi bubreg zemlje. Ej, kako će je on rado kopati i orati! Kako će je s veseljem sijati! Al će mu ona proklijati u proljeće! Ljeti će on spavati u

docu, u šumoru klasja, u žuborenju vode i šuštanju jablana koji strše na obali potoka poput stražara njegove zemlje.

– Liberat! – začu se hrapav glas.

– E! – prenu se kmet iz svoga snatrenja.

Jože je stajao pred Liberatom, crvenih očiju i blijedih obraza; na mršavu njegovu licu vidjeli se tragovi bdijenja i srdžbe.

– Jože – reče Liberat – budi čovjek. Pusti me nek u miru delam. Smo ljudi, ali otroki?

– Liberat! Si čovik ti... o, si! Sam te vazda štimal. Si bil naš glavar. Ma ča ne gre, ne gre!

– Ja znam ča delam. Viš, imam kartu! – pokaže Liberat ugovor i upre prstom u pečat.

– Ča će mi karta?

– A imam i sveti libar. Viš križ na njemu!

– Ča križ? Ča libar? Greš? Ma odmah! – ražesti se Jože i gurne Liberatu knjigu iz ruke.

Liberat se ne maknu, kao da mu se noge ukopaše u grudu.

– Hodi s vragom! Grdobo! – okosi se Liberat i oči mu zaplamtješe.

Jože jurnu na njega. Uhvatiše se u koštac. Hrvali su se dugo, bijesni i žestoki. Tukli se i grizli kao psi, dok Liberat ne gurnu od sebe protivnika koji udari licem o zemlju.

– Oslabil si! – naruga se Liberat. Sad idi!

Jože se dignu i kleknu. Iz nosa i usta curila mu krv; divlji mu plamen gorio u očima. Ostade trenutak kao omamljen, s onim krvavim mlazovima na bradi i vratu, s raskolačenim očima, s nakostrušenim vlasima. Osjećao je buru u grudima, šum u ušima, a pred njegovim očima Liberatova je slika drhtala, mutna kao lik kakve zvijeri u magli sutonskoj. I Joži se pričini u tom času da sluša u onom šumu riku medvjeda, od koga je još kao dijete branio jednom uz staroga oca svježu raku djeda svoga... Čuje teško dihanje očevo, lupu kremen-sjekire i bilo svoga djetinjskog srca u kojemu je ljubav za oskvrnutom rakom jača od straha pred nemani. Udiše kroz nozdrve vonju krvi, duhu leša i zadah zvjerinje kože. Osjeća da mu svaka žilica dršće. Iz dna srca iz dubljine njegova bića probija već davno zaboravljena, neodoljiva snaga što ga tjera naprijed. Nešto ga nosi kao vjetar slamku protiv svih i svakoga, a za onu grudu što je, razdrta, zavonjala pred njim pod udarcem tuđe motike.

– Ja ne dam zemlje. Nikada!

I Jože dignu oči k nebu te se prignu i poljubi zemlju. Skoči, pograbi motiku, zamahnu i spusti je svom silom na Liberatovu glavu.

Kmet kriknu, zaljulja se i sruši.

*

Umorstvo kmeta Liberata smete i prestraši težake na Psoglavčevu brdu. Nisu se ni usuđivali dirnuti u leš. Ležao je dva dana u docu, a u njegovoj se krvi kupala knjiga sa srebrnim križem. Bojazan i crne slutnje morile su težake koji nisu znali što bi uradili. Pozvaše kamarlenga, a Civetta potrči na Psoglavčevo brdo da ubere plod svoga čekanja. Mlečić uspije zbuniti i još većma potištiti one ljude. Pretjeravao je težinu događaja, gojio u njima praznovjerje, plašio ih paklom i sotonom, uvjeravao ih o nuždi pokore, jer je Liberatova krv pala na sve divove. Zašto ne zapriječiše zločin? Zašto ne pomogoše drugu kad ih je molio? Jože nije veći grešnik nego oni svi. A ona je sveta knjiga oskvrnjena njihovim svađama, okaljana krvlju. Ugovor je zapečaćen zločinstvom; sva zemlja okolo brda griješna je i prokleta – ona će im roditi trnjem i dračama. Moraju drugamo jer će odsada oko Psoglavčeva brda lutati Liberatova sjena, da ih budi iza sna. Neka potraže drugo brdo, ali ne će ni na njemu izbjegnuti kazni jer krv pravednika vapi do neba.

Kmetovi su slušali kamarlenga, svi uplašeni.

Civetta im reče da ukopaju leš i javi im, da će sutra u zoru pobjeći iz toga kraja.

U suton spustiše se tri gorostasa u dolac. Sjale su prve zvijezde, kada divovi ukopaše svoga druga. Pođoše uz brijeg, strepeći pri svakom koraku. Pratili su ih šumori u šikarama i žamorenje požutjelih cerova.

One noći bdjeli su divovi na zidini. Nemir im nije davao da stisnu oči, a mučio ih glad jer bijaše nestalo i posljednjega brava u njihovoj staji. Bila je studena noć. Zvijezde su sjale crvenkastom svjetlošću. Nekoje se od njih otkidale od svoda i padale na daleka brda, ostavljajući za sobom trag što sjećaše težake na mlaz krvi. Puhao je vjetar i zibao granama stabala, što su u tami sličila avetima koje bijes spopade, te mašu rukama. Daleko je negdje tulio vuk, kričao je ćuk u obližnjoj šumi, a potok je klokotao u docu. Nikada se žamori zimske noći ne dojmiše na takav način gorostasâ.

Divove obuze strah. Spustiše se u dolinu.

Ali ni tu ne nađoše mira. Ili se lukavi kamarlengo nečemu domislio, ili je bojazan varala kmetove, ili se Liberat pretvorio zbilja u vukodlaka: njima se cijele noći pričinjaše da vide nešto bijelo i visoko gdje se skita u docu, baš okolo one grude na kojoj im drug poginu.

U strahu i nemiru dočekaše zoru.

Kao da su se o tome već dogovorili, pokupiše poljsko oruđe, krenuše svi skupa put Štrigine glavice.

Kamarlengo bijaše baš ustao da pođe k Joži, kojega je krio još uvijek na boku brijega, kada kmetovi stigoše pred daščaru.

– Što je, ljudi? Dođoste, da me pozdravite?

– Grete, gospodine?

– Da, odlazim. Što bih ja tu?

– Mi bi hteli s Vama malo predikat.

– Pa dajte.

– Vero, tuka ne moremo već ostat. Ni blagoslova. Pa nimamo ni od čega živet.

– Potražite nov kraj.

– To je sve lako reć, ma mi nismo za to. Mi smo brižni kmeti i sami ne znamo nič delat. A za živet ni dosta znat kopat. Mi ne znamo bit liberi.

– Pa što ćete onda?

– Mi bi se hteli vrnut k našim starim gospodarom. Ćemo živet, kako smo živeli i pre. Ćemo delat i slušat.

– Eh, – uozbilji se Civetta. To je sve dobro, ali hoće li vas oni htjeti?

– Vi ste dobar čovik. Ćete nam pomoć.

– Nastojat ću. Vidim da ste u neprilici. Počekajte me tu.

I kamarlengo uđe u daščaru da se dogovori sa svojim ljudima.

– Pobjeda! – kliknu, netom zatvori za sobom vrata. Divovi se predaše: ovce se vraćaju u tor.

Veselje zavlada među građanima. Bilo je i skrajnje vrijeme jer su u gradovima nevolja i metež postajali sve veći. Povratkom kmetova sve će se urediti.

Civetta napiše više pisama podeštatima i barunima, te reče da svaki građanin povede sa sobom po jednoga kmeta i da ga preda gospodaru. On će s Velim Jožom u Motovun.

Ne potraja dugo, i divovi se stadoše praštati jedan od drugoga. Bili su mučaljivi. Stari se kmet Ivan dugo borio, ali ne odolje: suze mu udariše niz obraze, zaplače kao dijete.

– A, rane moje! Brižni i tužni moji! Ma zač je sve to tako? Zač ni sada kako onih prvih dni? Jože, zač si onput onako govoril!

I stari kmet stane čupati svoje sijede vlasi.

Nov bol tištio je srca onih ljudi. Baš u času kad su se dijelili – prožeti mržnjom, izmoreni svađama, bojazni i razdorom – osjetiše, kao nikad prije, da su iste krvi i iste puti, da su žrtve istoga stradanja. Osjetiše da ih i sada veže nešto što se ne da prekinuti.

– Ostanimo! – šane Jurić.

Divovi prignuše glave. Osjećahu u dnu srca odvratnost prema gospodaru i sramotu zbog svoga vladanja. Posljednji ugarak vatre što je Veli Jože potakne, a složan je rad razmahnu, tinjao je još negdje u kutu težačkih duša – al iskra ne usplamti u požar; nestade je opet u dubljinu njihova bića. Kmetovi se pogledaše još jedanput pa se uputiše za svojim pratiocima. Spustiše se u klanac, mimoiđoše Psoglavčevo brdo; raziđoše se na sve četiri strane istarske zemlje.

Na njihovu brijegu ležao je maglen oblak. Kao da se brdo na kojemu su proveli najsretnije dane svoje, ovilo sada koprenom da ne gleda svoje nove pustoši i one trudbenike koji, zgrbljenih leđa i pokunjene glave, idu na novu patnju i robiju... Iz magle dopiraše do kmetova žalobno stenjanje – žalba kakve zvijeri ili zavijanje psa. Potok je u dolini

grmio pjesmu o vjetrovima što će ga od sada obilaziti, o kamenju što će ga gušiti, o trnju i drači kojima će na vrhovima blistati vijekom kaplje neosvećene krvi.

*

Posljednji, koji ostavi ono mjesto, bijaše kamarlengo. Za njim je išao Veli Jože. Kao da je gorostas ostario u malo dana za stotinu godina. Koračao je skršen i pokunjen. Nešto bolno lebdjelo mu oko ustiju, sjedjelo mu na čelu, izbijalo mu iz očiju.

U podne drugoga dana ugledaše putnici s gore između rijeke Dragonje i Mirne motovunske kuće.

Kamarlengo krikne od veselja, a Joži kao da je ledena ruka stisla srce.

Jaše Civetta pred gorostasom na magarčiću. Vjetar mu već nosi glas motovunskih zvona. Građani su ih sigurno ugledali izdaleka pa se dižu dočekati kamarlenga. Što ne mogoše uraditi građanske čete, sila vitezova i ugled načelnika, učinio je on sâm. I sad se, eto, vraća s kmetom Jožom; vodi ga kao išibana psa. Vječna mora biti harnost grada Motovuna prema kamarlengu. Doskora opet i žita i stoke u gradu. Motovun će iznova biti miran, siguran i sit. – Civetta je ugledao povorku građana. Izašli su iz grada, idu mu u susret sa razvijenim barjacima, s bubnjevima, trubama i poklicima. Kako će ga oni odsad štovati! Imenovat će ga sucem, a mletački će ga senat učiniti kontom istarskim. Građanstvo će večeras klicati »bravo!« i »viva!« pod njegovim prozorima; dug će red baklji ići po ulicama gradskim, a njemu u čast.

Civetta ošinu magarca: »Jože, trsimo se!«

Al je Jože sve tromije koračao. Gledao je njive na kojima se dugo mučio kao pašče, a za one loše gospodare. Gledao je šumu u kojoj se lomio pod šjor-Zuaninim bičem, mrske mu zidine gradske i lađe, daleko tamo na ušću rijeke. Vidje povorku građana i sjeti se patnjâ, uvredâ i sramote. Zar biti opet igračkom u ruci tih patuljaka? Iskusio je slobodu; zna što znači biti svoj; uvjerio se da su građani gori od njega, da ih se nema zašto bojati. Zašto da im opet robuje? Al on je prolio krv, uvrijedio svoje drugove, smeo ih, pa je bilo bruke, štete i sramote. – Na tu pomisao obuze ga opet tuga; duša mu klone. Šane: »Grešnik sam« – pa okrenu dalje za kamarlengom.

Daleko na obzoru pokaže se Joži more. Pučina bijaše glatka kao zrcalo. Da, to je more po kojem je plovio onoga proljetnog dana, te se borio s valovima na litici, u tami, kiši i vjetrini, gô i sam, ali jak i smion, kao pradjed mu Vukan koji je odolio čoporu bijesnih bikova sred motovunske šume. To je ono isto more kojim se on porvao i nadvladao ga, pa je možda zato – misli Jože – baš od one noći tako krotko i mirno. Gorostas se sjeti rike vode sred proljetne noći i svoje pjesme u lupi talasa i u vijanju vjetra. Svega se spomenu i pričini mu se da ga nešto lupnu u lice; osjeti odjednom buru u krvi i nemir u njedrima.

Velika je galija plovila morem. Ni povjetarca nad vodama. Stotinu vesala tiskalo je naprijed lađu. Kroz oblake prosu se pramen zraka na onaj brod, i lađa sinu na pučini kao golem galeb što se spustio na vodu, ali mu krila lepeću još uvijek u zraku. Brod juri prema kraju, biva veći, i što se više približava kopnu, postaje sve čudnovatijim. Ona su jedra zgužvana i razdrta. Konopi vise niz jarbole, svi popucani i gnjili. Na bokove, na oštećeni pramac i na skršenu krmu puste lađe uhvatile se trave koje vise čak sa vesala, što tromo i odmjereno lupaju morsku površinu gurajući sve brže prema kraju čudnu galiju... Rekao bih, neka čudotvorna ruka digla iz morske dubljine već davno potonulu lađu, i avet-drijevo[28] brodi sada prema kopnu. Jože vidje gdje se sva ona vesla dižu uvis kao stotinu ruku. Gorostas se trgnu i stane. – »Galjot Ilija!« prošapta. I pričini mu se da sve one ruke upriješe prstom prema gorama u srce istarske zemlje, baš kao da mu nalažu: »Idi odavle! Tamo je tvoj spas.« I pričini se orijašu da mu galeot sipa opet u lice iskre i varnice, da ga drma rukama i da mu viče na obje uši: »Ne budi robom! Čovjek si i ti.« – Pričinja se Joži da opet čuje galeotovu pjesmu u utrobi galije. Gorostas se smeo i uznemirio; čuje lupu svoga srca; sve misli: koraknem li naprijed, uzbibat će se more, zagrmjet će mi: »Sramota!« a ruke, one će me udarati u obraze... Da! Ja ću natrag. Okajat ću svoj grijeh. Radit ću sam i čekati braću. I ona će doći – i ako ne odmah, a onda makar do stotinu, do hiljadu godina. Natrag! Natrag!

Kamarlengo je sve žešće šibao magarčića. Eto, sad će preda nj banuti iz šumice povorka. Bubnjevi biju, trublje trube, zastave se viju, usklici se ore.

– Brže, Jože! Stigoše.

– *Viva* kamarlengo! – grmnu svjetina na rubu šume.

Podeštat se pokaza između dvije zastave, praćen od vijećnikâ, plemićâ i kanonikâ. Gomila jurnu prema Civetti. Nasta komešanje. Svi se guraju prema pobjedniku. Hoće da mu ljube skute. Nekoliko momaka digoše magarčića s kamarlengom koji sada jaše nad morem glava.

Ali to ne potraja no trenutak.

Najednom se građani smrkoše u licu: problijediše od razočaranja, požutješe od gnjeva.

Deranje i zviždanje zagluši Civettu. Oči su sijevale, šake su prijetile.

– Povalite ga! Svežite nitkova! – kričao podeštat. Svi su gradovi dobili natrag svoga kmeta, a mi? A mi?

Kamarlengo, lebdeći još uvijek u zraku, obazre se naokolo i tek sada spozna uzrok svoje nagle propasti.

Velog Jože bijaše u zadnji čas nestalo bez traga.

[28] *avet-drijevo* – sablasna lađa

Metodički instrumentarij

dr. sc. Vladimira Velički

Razmisli i stvaraj

- Veli Jože je u ovoj priči ponekad jak, a ponekad slab.

  Kada je jak?

  Kada je slab?

  Što mislite zašto je lik tako prikazan?

- Pronađite opis Veloga Jože u djelu i pročitajte ga ili ga opišite svojim riječima.

- Kako je moguće da Veli Jože nije bio svjestan svoje snage?

- Kako je živio i što je radio?

- Koji se još likovi spominju u ovome djelu?

- Što se dogodilo kad je Veli Jože susreo drugog diva Iliju zvanog Galjot?

  Odakle je Ilija Galjot? Kako je dospio u galiju? Na što je nagovarao Jožu?

- Što se dogodilo s lađom u oluji?

  Tko se jedini spasio?

- Što je Veli Jože nakon nesreće napravio?
- Što znači riječ gorostas?
- Zašto je želio okupiti divove – gorostase?
- Kako je opisan susret sa zmajem? Pronađite u tekstu opis zmaja.
- Što se dogodilo s gradovima kad su divovi otišli u planinu?
- Zašto je Civetta, predstavnik motovunske vlasti, otišao vještici-štrigi po savjet?

  Što je vještica učinila?
- Kako je djelovao čarobni vještičji napitak?
- Zašto se Veli Jože posvađao s divom Liberatom?
- Kamo su otišli divovi? Što je s njima bilo?
- Što je Veli Jože odlučio? Pronađite u tekstu dio koji govori o tome kakav će se jednom spustiti s planine.

- Odredite temu ovoga djela.
- Zbog čega ovo djelo nazivamo alegorijskom pripovijetkom? Što je alegorija?
- Koja bi bila pouka ovoga djela?

- Kad kažemo riječ »snaga« na što prvo pomislite?

  Kad kažemo riječ »bespomoćnost«, na što prvo pomislite?

  Svi smo mi ponekad jaki, a ponekad slabi. Razmislite o tom tvrdnji. Porazgovarajte o ovoj temi u razredu.

Kada ste vi jaki, a kada slabi?

Kako se nosite sa svojim slabostima?

Okrivljavate li nekad druge za svoj neuspjeh?

Što činite da biste ojačali svoju snagu?

- Veli Jože iz utrobe je lađe čuo pjesmu i zazivanje.

  Pročitajte te stihove ili ih izvedite na znakovnom jeziku. Prevedite ih na standardni jezik.

  Poslušajte *Galiotovu pesan* u interpretaciji glumca Joška Ševe.

  Prevedite ih na jezik kojim vi govorite u društvu, slobodno upotrijebite žargonizme.

- Naučite te stihove napamet. Izvedite ih u razredu na različite načine. Popratite izvedbu glazbom, zvukovima, pokretom...

Pokle su me prikovȁli zlizane za ove daski,
Ja nisán već doma videl ni svoje zaglȅdâl majki.
Si l' cêlȁ mi, kuća bela? Si l' mi, majko, prebolȅla?
More, more sinje!

Pokle su me zakopȁli va ovu drvȅnu rakvu,
Videl nis' borȁ va šume ni na nebe sunce žárko.
Si l' se, drevo, osûšȉlo? Si l' se, sunce, ugȁsilo?
More, more sinje!

Nogi su mi polomili, strli su mi dušu mladu.
Brižan san ti na ten svete!... Galebi, oj beli tići,
Poletite dole k jugu, ter moju pozdrav'te majku!
More, more sinje!

Pest Zemljȉ mi prnesite! Bašêlkȁ mi struk darújte!
Suho veslo će procvȁst mi i dûšȁ će utêšȉt se.
Pak ću onput mirno slušat, ča mi šapćeš skroz galȉju,
More, more sinje!

Muklo ćeš mi pesan pevat: »Utopit ću brod prokleti;
Duboko ću ja peljat te, mir kade je, hlad i sena;
Ko dete ću čuvat slepo i zibat te lepo, lepo:
Trajna, nina, nena!« –

- Načinite pisani ili likovni prikaz navedenih stihova ili pripremite monodramu. Možete uz pomoć digitalnog alata **Canva** izraditi poster, ili izabrati jednu sliku i prikazati je reljefno (npr., u glini).

  Alat Canva potražite na adresi: https://www.canva.com/create/posters/

  U poster unesite i tekst stihova. Možete pronaći i fotografije koje bi, prema vašoj zamisli prikazivale ove stihove.

- Odaberite jedan odjeljak i prepričajte ga drugim učenicima u razredu na znakovnom jeziku. Oni mogu pogađati o kojem se dijelu pripovijetke radi.

NAUČI, TO JE VAŽNO

ALEGORIJSKA PRIPOVIJETKA takva je vrsta pripovijetke koja u sebi sadrži preneseno značenje.

Poticaji za daljnji rad

1. Sopile, sopele ili roženice, kako se slično glazbalo naziva u Istri, staro su tradicijsko glazbalo slično oboi, a koje je do danas sačuvano na području Kvarnera, Kastavštine, Vinodola te na otoku Krku. Postoje vela i mala sopila, ili debela i tanka, jer se sopile uvijek sviraju u paru.

   Ovdje možete poslušati kako zvuči to glazbalo.

   https://www.youtube.com/watch?v=qg7zrrnE-PA

2. Lada Martinac-Kralj osmislila je i uredila za HRT-ov projekt Bisernica (2008.), zbirku CD-a s radio dramama na osnovu lektirnih naslova za osnovne i srednje škole. Među njima je i *Veli Jože*.

   CD-ove potražite u knjižnici ili knjižari.

3. Osim fantastičnih pripovijetki *Veli Jože* i *Bijeli jelen*, na portalu e-Lektire objavljene su i dvije Nazorove zbirke realističnih pripovijetki: *Priče s ostrva, iz grada i sa planine* i *Odabrane pripovijetke*. Neke ćete od njih čitati za lektiru u višim razredima ili u srednjoj školi.

4. U zvučnom zapisu na portalu e-Lektire dostupne su tri poznate Nazorove pjesme:

   – *Cvrčak*

   – *Galiotova pesan*

   – *Nutarnje more*

   Poslušajte ih! *Galeotova pesan* sastavni je dio romana *Veli Jože*.

5. U gradu Motovunu svake se godine održava Festival Veli Jože. Posvećen je divovima, fantastičnoj književnosti i filmu:

   http://www.tz-motovun.hr/dogadanja/festival-veli-joze

Festival je osobito prilagođen djeci.

6. Na Festivalu Veli Jože 2015. godine prikazan je kratki film istog naslova:

   https://www.youtube.com/watch?v=KDsYTvH7BVw

   Temelji se na Nazorovoj priči, ali se od nje dosta i razlikuje. Autori su Erik Burić, Linda Kliman i Vela Čihor.

Rječnik

Aiuto! (tal.) – Upomoć!

balista (lat. *ballista*) – starorimska ratna sprava za bombardiranje kamenjem
basta (tal.) – dosta
bašelak (tal. *basilico*) – bosiljak
beč (tal. *bezzo*) – 1. sitan mletački novac, polovina solda; 2. novac uopće
Belaj – mjesto u istočnoj Istri
bokaporta (tal.) – otvor na krovu lađe, ulaz u donji dio broda, grotlo
brek (tal. *bracco*) – lovački pas
brenta (tal.) – ovelik drveni sud u kojem se nosi grožđe za vrijeme berbe; kaca, badanj; u Italiji mjera za vino (70-75 l)
brizag – mlaz
brižan (čak.) – jadan

crevljar (čak.) – postolar, cipelar

Čepićko jezero – nekadašnje jezero u Istri na podnožju planinskih masiva Učke i Sisola, isušeno 1932. godine

dažd (čak.) – kiša

Forza! (tal.) – Upri! Snažno!

galeot (lat.) – veslač (najčešće robijaš) na galiji
goditi (čak.) – uživati
gredelj – zadavača, drvena greda na plugu

harnost – zahvalnost
helebarda (njem. *Hellebarde*) – vrsta srednjovjekovnog oružja, sjekira na šiljatu koplju
hiža (istarski dijalekt) – kuća
hlapac – sluga
huji (čak.) – huđi, gori
huje (čak.) – huđe, gore

ishajati (čak.) – izlaziti, izići

jaditi (čak.) – ljutiti, dražiti

kade (čak.) – gdje
kamarlengo (tal. *camerlengo*) – komornik; činovnik u Mlečana koji rukovodi blagajnom općine ili komune
kančelir (tal. *cancelliere*) – bilježnik, tajnik općine
Karonja (tal. *carogna* – mrcina) – podrugljiv mletački naziv za kralja Dragonju
kaštigat (tal. *castigare*) – kazniti, kažnjavati
kita – družina, društvo
kladara – vodenica koja ne stoji na lađi nego na izdubenim kladama
konservator (lat.) – činovnik kojemu je povjereno uzdržavanje građevina, spomenika, zbirki

Kozljak (Kožljak) – selo u istočnoj Istri podno Učke, nedaleko Labina i Kršana
kramar – sitni trgovac
Kršan – gradić u istočnom dijelu Istre
kurika (*evonymus*) – biljni rod grmova i drveta, sa oko 480 vrsta, iz porodice kurika (*celastraceae*) s jednostavnim listovima, koji su u domaćih, samoniklih biljaka listopadni, a kod stranih, kultiviranih, zimzeleni

leganj – noćna ptica selica slična lastavici
les (čak.) – drvo
liberi (tal.) – slobodni, slobodnjaci
Lupoglav – mjesto u sjeveroistočnom dijelu Istre

magnifice (lat.) – uzvišeni, preuzvišeni
Mauri – Arapi u sjevernoj Africi, nekad i u Španjolskoj
mezgra – sok u drvetu, trop
milivonja – ugodan miris
mirina (lat. *murus*) – zid, osobito gradski zid, zidina

najhuji (čak.) – najgori
nič (čak.) – ništa

otrok (čak.) – dijete
onput (čak.) – onda

paklina – vrsta katrana kojim se mažu kola
pancir (tal. *panziera*) – oklop za zaštitu vojnikova tijela
per Dio (tal.) – zaboga, pobogu
pir (grč. *pyrgos*) – toranj, kula, zaklon
Plomin – gradić 150 m nad morem na istočnoj obali Istre
podeštat (tal. *podestá*) – gradonačelnik; u Istri nekoć glavni namještenik Mletačke Republike
Pola – talijanski naziv za Pulu
Polifem – jednooki kiklop iz Homerove *Odiseje*, kojega je oslijepio Odisej
povjesmo – lan, kudelja ili vuna; svežnjić lana što se navija oko preslice
predikati (lat. *praedicare*) – govoriti, pripovijedati
premaljeće – proljeće
pripetiti se – dogoditi se, zbiti se
proto (tal.) – graditelj, neimar; poslovođa, voditelj, upravitelj
providur (tal. *provveditore*) – naslov poglavara zemlje u doba mletačke Dalmacije
Psoglavci – tako su Slaveni prozvali Avare i Tatare; zbog njihovog krvološtva i izgleda vjerovalo se da imaju pseće glave

raje (čak.) – radije
rakva – grob, raka, rupa

Saraceni – naziv za Arape, odn. za muslimane uopće
Serenisima (tal. *Serenissima*) – titula Mletačke republike (»prejasna«)
Signoria (tal.) – gospoštija, gospodstvo, gospoda; naziv za vladu Mletačke republike
sika (tal. *secca*) – greben koji strši iznad morske površine; pješčani prud
speljat (čak.) – odvesti, iznijeti
stoprv – istom, tek
strešnica (istarski dijalekt) – staja, koliba, kućica

Šćavo (tal. *Schiavo*) – rob, hist. Slaven
Šćavonac (prema tal. *Schiavone*) –

Slaven; mletački naziv za Hrvate i Slovence
štimati (čak.) – cijeniti, poštovati, misliti, smatrati, držati
štriga (tal. *strega*) – vještica
študijan – učen
šušor – otpalo lišće

teći (čak.) – trčati
trdo (čak.) – tvrdo
tuje (čak.) – tuđe
tuka (čak.) – tu, ovdje

va – u
varvarin – barbarin, barbar
veprina – zimzelena grmolika biljka, zove se i ježevina
Vero ja! (istr. tal.) – Tako je!
Viva! (tal.) – Živio!
Voga! (tal.) – Veslaj!
vrijeći – vršiti (pšenicu)

zač (čak.) – zašto
zatraviti – opčiniti, začarati
zemnik – onaj koji pripada Zemlji, stanovnik Zemlje
zrenik – obzor, horizont

Impresum

Naručitelj:

Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET
Josipa Marohnića 5, 10000 Zagreb
tel.: +385 1 6661 500
www.carnet.hr/

Nakladnik:

Bulaja naklada d.o.o
Radnički dol 8, 10000 Zagreb
tel/fax: +385 1 4822 154
info@bulaja.com
www.bulaja.com

Urednik: Zvonimir Bulaja

Oblikovanje: Luka Duplančić, Zvonimir Bulaja

Naslovnica: Luka Duplančić

Bilješka o autoru i djelu: dr. sc. Diana Zalar

Metodička obrada: dr. sc. Vladimira Velički

Tumač i rječnik: Zvonimir Bulaja

Tehnička realizacija: Bulaja naklada d.o.o.

Za nakladnika: Zvonimir Bulaja

ISBN: 978-953-328-392-0

Zagreb, 2018.